

УДК: 343.98, 338.1; 330.34/.35; 338.26/.27; 338.12, 338.1:343.9
№ держреєстрації: 0124U001219

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
(ДонДУВС)**

25015, м. Кропивницький, вул. Велика Перспективна, 1
тел. +38 (097) 907 01 07, +38 (066) 678 78 80

ЗАТВЕРДЖУЮ

Т.в.о. першого проректора
доктор юридичних наук, доцент

Ганна БУГА

11 2024р.

**ЗВІТ
ПРО НАУКОВО-ДОСЛІДНУ РОБОТУ**

**АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ НА МІСЦЕВОСТІ ЯК
ІНДИКАТОР РИЗИКІВ ВПЛИВУ ЗЛОЧИННИХ СПІЛЬНОТ**

Керівник НДР
кандидат економічних
наук, доцент

Ірина СИРМАМІЇХ

Результати роботи розглянуто Науковою радою Донецького державного університету внутрішніх справ, протокол від 22.11.2024 р. № 11

2024

СПИСОК АВТОРІВ

Керівник НДР:

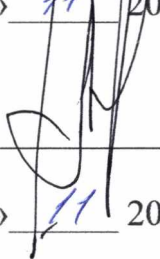
Заступник начальника відділу організації наукової роботи ДонДУВС, доцент кафедри господарсько-правових дисциплін та економічної безпеки факультету № 4 ДонДУВС, кандидат економічних наук, доцент

« 15 » 11 2024

І.В. Сирмамійх
(розділ 2,
висновки)

Виконавці:

Начальник ДСР НПУ, полковник поліції

« 19 » 11 2024

А.М. Рубель
(загальна
редакція)

Заступник начальника управління - начальник 1-го відділу (боротьби з організованою злочинністю) 8-го управління (протидії легалізації доходів, організованих злочинними групами) ДСР НПУ, полковник поліції

« 19 » 11 2024

М.М. Шумак
(розділ 2,
висновки)

Старший оперуповноважений в ОВС 1-го відділу (боротьби з організованою злочинністю) 8-го управління (протидії легалізації доходів, організованих злочинними групами) ДСР НПУ, капітан поліції

« 19 » 11 2024

І.С. Кундельська
(розділ 3)

Начальник відділу забезпечення якості освіти Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

« 15 » 11 2024

Т.О. Рекуненко
(вступ, розділ 1,
розділ 3)

Науковий співробітник відділу організації наукової роботи ДонДУВС

« 15 » 11 2024

І.Д. Шурун
(вступ, розділ 1)

РЕФЕРАТ

Наукова робота складається зі вступу, основної частини, висновків. Загальний обсяг наукової роботи становить 83 сторінки. Посилання на використані джерела оформлено в тексті (всього 72 посилання).

Ключові слова: економічні процеси, індикатори ризиків, злочинні спільноти, вплив злочинних структур, аналіз економічних показників, рейдерство, відмивання грошей, корупція, фінансовий моніторинг, монополізація ринку, економічна безпека, протидія злочинності.

Об'єктом дослідження є економічні процеси на місцевому рівні в контексті їх взаємодії з незаконними практиками та впливом злочинних спільнот.

Метою дослідження є виявлення ризиків впливу злочинних спільнот через аналіз економічних процесів; оцінка факторів, що сприяють або перешкоджають незаконній діяльності злочинних груп на місцевості; розробка рекомендацій для місцевих органів влади та підприємців щодо зменшення ризиків та попередження впливу злочинних спільнот.

Методологічну основу складає сукупність загальних методів наукового пізнання, а також спеціальних методів, що застосовуються в юридичній науці.

Результати наукової роботи можуть бути використані: 1) у правозастосовній діяльності підрозділів Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України; 2) у нормотворчій діяльності – для вдосконалення положень чинного законодавства та під час підготовки і прийняття нових нормативно-правових актів, норми яких спрямовані на врегулювання суспільних відносин з метою зміцнення правової системи та підвищення прозорості економічних процесів; 3) в освітньому процесі – положення дослідження можуть бути використані в системі професійного навчання поліцейських у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, післядипломної освіти та службової підготовки, а також під час підготовки навчально-методичної літератури.

Проведене дослідження є завершеною працею, в якій було сформульовано концептуальні положення, засновані на комплексному аналізі теоретичних напрацювань, положень чинного законодавства, практики його застосування, позитивного закордонного досвіду, спрямовані на розробку ефективних стратегій протидії впливу злочинних спільнот на економіку, включаючи формування політики у сфері боротьби з корупцією.

За підсумками наукового дослідження підготовлено методичні рекомендації для підрозділів Департаменту стратегічних розслідувань.

Керівник НДР
кандидат економічних наук,
доцент

Ірина Сирмамійх

ЗМІСТ

Перелік умовних позначень	5
Вступ	6
Розділ 1. Теоретичні основи економічних процесів на місцевості як індикатор ризиків впливу злочинних спільнот	8
1.1. Визначення кримінально-правової природи «злочинних спільнот».....	8
1.2. Сутність економічних процесів на місцевому рівні як індикатор ризиків впливу злочинних спільнот	15
1.3. Способи впливу злочинних спільнот на економіку регіону.....	22
Розділ 2. Аналіз економічних процесів на місцевості як індикатор ризиків впливу злочинних спільнот	29
2.1. Дослідження вчинення злочинів злочинних спільнот, що створюють загрозу державній безпеці.....	29
2.2. Оцінка ризиків корупції, що можуть служити індикаторами впливу злочинних спільнот.....	38
Розділ 3. Порядок та особливості аналізу економічних процесів на місцевості як індикатор ризиків впливу злочинних спільнот	50
3.1. Аналіз впливу глобалізації та міжнародної інтеграції на діяльність злочинних спільнот, особливо в контексті відмивання грошей, контрабанди та міжнародної організованої злочинності.....	50
3.2. Аналіз прозорості процедур державних закупівель та випадки конфлікту інтересів	66
3.3. Оцінка впливу цифровізації (штучного інтелекту, блокчейн-технологій) та можливості застосування злочинними спільнотами для розширення їх впливу на економічні процеси.....	79
Висновки.....	87

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВС	Верховний Суд
ЄСПЛ	Європейський суд з прав людини
Закон № 671-ІХ	Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою»
КК України	Кримінальний кодекс України
КПК України	Кримінальний процесуальний кодекс України
Мін'юст	Міністерство юстиції України
КСУ	Конституційний Суд України
SOCTA	Serious and Organized Crime Threat Assessment
EUROJUST	Європейське агентство, що співпрацює з судовими та поліцейськими органами країн-членів ЄС

ВСТУП

У сучасних умовах загострення суспільно-політичної ситуації в Україні, гібридної війни, яку росія веде проти України, включає не лише військові дії, але й економічний, інформаційний та політичний тиск. Це призводить до дестабілізації внутрішнього середовища України, посилення соціальної напруги та викликає значні економічні втрати. Також анексія Криму, окупація окремих територій Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей призвела до гуманітарної кризи, переміщення сотень тисяч людей та значного руйнування інфраструктури. Це своєю чергою ускладнює процеси відновлення та розвитку цих регіонів.

В умовах воєнного стану ключовим завданням державних органів стає забезпечення ефективної взаємодії між різними сферами управління, спрямованої на підтримку стабільності та злагодженості в суспільстві. Особливе значення мають скоординовані зусилля з підтримки правопорядку, запобігання злочинності та підвищення рівня безпеки. Це вимагає не тільки оперативної реакції на виклики, пов'язані з військовими діями, але й створення умов для збереження соціально-економічної рівноваги.

Зокрема, уповноважені органи серйозно стурбовані діяльністю учасників організованих злочинних об'єднань, які під керівництвом кримінальних авторитетів здатні ще більше погіршити ситуацію в державі.

Введення до Кримінального кодексу України терміна «злочинна спільнота» зумовлює необхідність встановлення кримінально-правової природи цього організованого злочинного об'єднання, розкриття його кримінально-правових ознак, визначення критеріїв відмежування злочинної спільноти від злочинної організації, а також здійснення оцінки обґрунтованості такого кроку законодавця.

У зв'язку з цим з метою підвищення кримінально-правової охорони громадської безпеки від діяльності учасників організованих злочинних об'єднань 04 червня 2020 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за злочини,

вчинені злочинною спільнотою»¹. Цей закон, який набрав чинності 27 червня 2020 року, вніс суттєві зміни в підстави кримінальної відповідальності учасників організованої злочинної діяльності та звільнення від неї, передбачені ст. 255 Кримінального кодексу України – «Створення, керівництво злочинною спільнотою або злочинною організацією, а також участь у ній».

Водночас чимало питань, пов'язаних з кваліфікацією дій учасників злочинної спільноти, залишаються недостатньо дослідженими. Незважаючи на внесені значні зміни в чинне законодавство, зокрема у Кримінальний та Кримінальний процесуальний кодекси, виникла необхідність в опрацюванні проблемних питань, пов'язаних з кваліфікацією дій учасників злочинної спільноти та пошуку шляхів їх розв'язання.

Основною метою рекомендацій було визначення загальних методичних засад щодо аналізу економічних процесів на місцевості як індикатора ризиків впливу злочинних спільнот, що має на меті ідентифікацію та оцінку потенційного впливу злочинних спільнот на економічну стабільність та розвиток регіону.

Підготовка методичних рекомендацій зумовлена потребами Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України щодо визначення загальних методичних засад при аналізі економічних процесів на місцевості як індикатора ризиків впливу злочинних спільнот, що має на меті ідентифікацію та оцінку потенційного впливу злочинних спільнот на економічну стабільність та розвиток регіону. Тому методичні рекомендації з розробки ефективних стратегій протидії впливу злочинних спільнот на економіку, включаючи формування політики у сфері боротьби з корупцією, в цілому надасть можливість зміцнення правової системи та підвищення прозорості економічних процесів.

---

¹ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою: Закон України від 04.06.2020 р. № 671-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671-20#n7>.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ НА МІСЦЕВОСТІ ЯК ІНДИКАТОР РИЗИКІВ ВПЛИВУ ЗЛОЧИННИХ СПІЛЬНОТ

1.1. Визначення кримінально-правової природи «злочинних спільнот»

Визначення поняття «злочинних спільнот» поєднують з поняттям «організована злочинність», яка варіюється як у національному, так і в міжнародному праві. Це ускладнює його однозначне тлумачення, адже в кожному контексті можуть використовуватися різні аспекти цього явища. Проте аналіз національного законодавства та міжнародних нормативно-правових актів дозволяє виділити декілька спільних характеристик.

Відповідно до Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» у ч. 1 ст. 1 організовану злочинність визначають як «сукупність кримінальних правопорушень, що вчиняються у зв'язку зі створенням та діяльністю організованих злочинних угруповань»².

Відповідно до положень загальної частини Кримінального кодексу України (далі – КК України) «організованість» злочинності виражається у двох формах – «організована група» та «злочинна організація», а в особливій частині застосовується поняття «злочинна спільнота» – об'єднання двох чи більше злочинних організацій³.

Злочинна спільнота як своєрідна «кримінальна надорганізація» – це, з огляду на законодавчу вказівку (ч. 4 ст. 255 КК України), об'єднання двох чи більше злочинних організацій».

У Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності використовується таке поняття, як «організована злочинна група», яке має чітке визначення. Згідно з цією Конвенцією це

---

² Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30.06.1993 р. № 3341-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3341-12>

³ Кримінальний кодекс України : Закон від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14>

структурно оформлена група у складі трьох або більше осіб, що існує протягом визначеного періоду часу і діє узгоджено з метою здійснення одного або декількох серйозних злочинів або злочинів, визнаних такими відповідно до згаданої Конвенції, для того, щоб одержати, прямо або посередньо, фінансову або іншу матеріальну вигоду.⁴

Визначення організованої злочинності дозволяє виділити кілька ключових ознак, які характеризують це явище. Ці ознаки допомагають зрозуміти суть організованої злочинної діяльності та її відмінності від інших форм злочинності:

1. Протиправна діяльність

Організована злочинність заснована на вчиненні **протиправних дій**, які порушують закони та нормативні акти. Такі дії часто супроводжуються застосуванням неправомірних способів впливу, таких як насильство, погрози, шантаж або корупція, що дозволяє злочинним угрупованням уникати відповідальності та продовжувати свою діяльність. Протиправна діяльність у рамках організованої злочинності має на меті **отримання незаконного прибутку**, що робить її формою **протиправного підприємництва**.

2. Груповий характер

Організована злочинність завжди має **груповий характер**. Злочинні угруповання складаються мінімум з трьох осіб, які діють разом для досягнення спільної мети. Груповий характер діяльності забезпечує більшу ефективність та стійкість організації, дозволяє злочинцям розподіляти завдання та функції між собою, що сприяє більш складним і масштабним злочинним операціям.

3. Наявність організаційної структури

Злочинні угруповання характеризуються **чіткою організацією**. Це включає:

- **структуру**: розподіл ролей між учасниками, де кожен виконує певні функції (керівництво, фінансування, виконання, захист від переслідувань тощо);
- **планування**: підготовка та координація дій для досягнення конкретних

---

⁴ Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності : Прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 року (ратифіковано із застереженнями і заявами Законом України від 04.02.2004 р. № 1433-IV). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text

цілей, що робить діяльність більш узгодженою й ефективною;

- **ієрархія:** у багатьох організованих злочинних групах існує ієрархія, яка визначає керівників та підлеглих, забезпечуючи контроль над діяльністю;
- **розподіл функцій:** кожен член групи має свою роль, що сприяє більш ефективному виконанню злочинної діяльності, наприклад, один займається фінансуванням, інший – логістикою, третій – виконанням злочинів;
- **узгодження дій:** члени злочинної групи координують свої дії, щоб забезпечити досягнення спільних цілей (часто за допомогою планування та стратегії).

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою» від 04 червня 2020 року⁵ внесено суттєві зміни до КК України, які стосуються учасників організованих злочинних об'єднань. Зокрема, статтю 255 КК України було доповнено частиною четвертою такого змісту: «Створення злочинної спільноти, тобто об'єднання двох чи більше злочинних організацій, керівництво такою спільнотою» – карається позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна». Внаслідок введення до закону про кримінальну відповідальність злочинної спільноти змінилася система норм, що входять до інституту співучасті, та виникла потреба у з'ясуванні питання про кримінально-правову природу цього злочинного об'єднання та його місце серед форм співучасті з метою правильного застосування відповідних положень КК України.

Для доведення наявності злочинної спільноти необхідно встановити кримінально-правові ознаки щонайменше двох окремих злочинних організацій, а також додаткову ознаку – факт їх об'єднання. Про об'єднання злочинних організацій можуть свідчити такі фактори:

- 1) встановлення єдиного керівництва злочинної спільноти, яке може здійснюватися як однією особою, так і кількома особами;

---

⁵ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою : Закон України від 04.06.2020 р. № 671-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/671-20>

2) спільне планування або безпосереднє вчинення злочинів учасниками різних злочинних організацій, що входять до складу злочинної спільноти.

Для доказування факту об'єднання злочинних організацій необхідно встановити спосіб, причини та обставини, які призвели до такого об'єднання⁶. Це допоможе підтвердити наявність координації та спільної злочинної діяльності між організаціями, що є ключовим елементом для кваліфікації злочинної спільноти.

Стосовно кримінально-правових ознак злочину, вчиненого злочинною спільнотою, то вони не визначені у ст. 28 КК України, а тому виникає закономірне питання про кримінально-правову природу цього злочинного об'єднання. Відповідно до ч. 4 ст. 255 КК України злочинна спільнота – одна з форм співучасті у злочині. З огляду на сучасну неузгодженість ст. 28 та ч. 4 ст. 255 КК України можна зробити висновок, що злочинна спільнота є самостійною формою співучасті поряд з тими, що передбачені ст. 28, 143, 181, 257, 258-3, 260, 392 КК України.

Важливо звернути увагу на доцільність доповнення КК України положенням про злочинну спільноту. Єдина користь з такого кроку законодавця – це можливість призначення більш суворого покарання, оскільки санкція ч. 4 ст. 255 КК України містить покарання у вигляді позбавлення волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна. Аналогічні дії (йдеться про створення та керівництво) щодо злочинної організації караються позбавленням волі на строк від семи до дванадцяти років з конфіскацією майна. З огляду на практику призначення покарання для учасників злочинних організацій, важливе значення має нижня межа позбавлення волі в зазначених санкціях, оскільки для цих суб'єктів досить часто покарання призначається у мінімальних межах, а в певних випадках – нижче нижчої межі.

Дослідження судової практики призначення покарання учасникам злочинних організацій, які були засуджені протягом 2007-2016 рр. ще за старою

---

⁶ Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені злочинною спільнотою (статті 255, 255-1, 255-2, 255-3, 256 Кримінального кодексу України) : науково-практичний коментар / А. А. Вознюк, О. О. Дудоров, С. С. Чернявський. Київ : Норма права, 2021. С. 16.

редакцією ст. 255 КК України, свідчить про те, що призначення покарання для 41,3% осіб відбувалося із застосуванням ч. 1 ст. 69 КК України, а 45,6% засуджених одержало позбавлення волі в мінімальній межі санкції (строком на 5 років). Тобто 86,9% учасникам злочинної організації позбавлення волі призначено в максимально можливій мінімальній межі санкції та нижче такої межі. Отже, лише 13,1% засуджених за вчинення злочинів, передбачених ст. 255 КК України, одержали покарання не в максимально можливій його мінімальній межі, закріпленій у санкції цієї статті. У результаті засудження учасників злочинних організацій за сукупністю злочинів у 57,8% випадків строк позбавлення волі також не перевищує 5 років, тобто відповідає мінімальним межам санкції⁷.

Нижня межа санкції ч. 1 ст. 255 КК України відрізняється від нижньої межі санкції ч. 4 ст. 255 КК України на 3 роки. Водночас як мінімальна межа санкції ч. 1 ст. 255 КК України (7 років позбавлення волі), так і мінімальна межа ч. 4 ст. 255 КК України (10 років позбавлення волі) фактично не дозволяють застосувати звільнення від покарання з випробуванням, якщо звісно не буде призначене покарання із застосуванням ч. 1 ст. 69 КК України або ч. 5 ст. 65 КК України.

Зокрема, О. О. Кваша припускає, що об'єднання двох чи більше злочинних організацій означає лише їх злиття в одну, більш розгалужену, з більшою кількістю структурних частин злочинну організацію. Поєднуючи два тотожних складових елементи, ми не отримуємо нову якість⁸. Фактично злочинна спільнота – це злочинна організація, якій характерна складна ієрархічна структура. Натомість злочинна організація із введенням до КК України злочинної спільноти перетворилася на організоване злочинне об'єднання з найбільш простою ієрархічною структурою.

Варто погодитися з М. В. Фоменко⁹, що викликає сумнів підхід, за яким

---

⁷ Вознюк А. А. Кримінальна відповідальність за створення злочинних об'єднань та участь у них: монографія. Київ: ФОП Маслаков, 2018. С. 907–908.

⁸ Кваша О. О. Злочинна спільнота: критичний погляд на новелу Кримінального кодексу України. Українська модель кримінальної юстиції: блукаючи задзеркаллям. VI (XIX) Львівський форум кримінальної юстиції : матеріали наук.-практ. конф. (м. Львів, 17-18 верес. 2020 р.). Львів: ЛьвДУВС, 2020. С. 46.

⁹ Фоменко М. Ф. Створення злочинної спільноти як новела кримінального закону України: проблеми теоретичного та прикладного характеру (ч. 4 ст. 255 КК). *Злочинність і протидія їй в умовах сингулярності:*

основою створення злочинної спільноти виступають виключно злочинні організації. Адже в міжнародно-правових актах, які ратифіковані Україною, зокрема в Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності, йдеться про поняття організованої злочинної групи та структурно оформленої групи. Ці категорії за своїми змістовними характеристиками також свідчать про високий ступінь суспільної небезпеки.

Обмеження визначення злочинної спільноти лише злочинними організаціями не враховує реальної небезпеки, яку становлять організовані злочинні групи, що можуть мати різну структуру та ступінь організованості, але при цьому бути не менш небезпечними для суспільства. Відтак існує необхідність розширити правове визначення злочинної спільноти в українському законодавстві з урахуванням міжнародних стандартів, що дозволить ефективніше боротися з організованою злочинністю та забезпечувати відповідність національного законодавства міжнародним зобов'язанням України.

Притягнення до кримінальної відповідальності учасників злочинних організацій та злочинних спільнот відповідно до ст. 255 КК України є складним процесом, який передбачає необхідність визначення суб'єкта злочину.

Основні положення:

Суб'єкт злочину. Відповідно до ч. 1 ст. 18 КК України суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Це означає, що особа повинна бути повнолітньою або досягти віку, передбаченого законодавством для кримінальної відповідальності, а також мати здатність усвідомлювати свої дії та контролювати їх.

Учасники злочинних організацій. Злочинні організації, як правило, складаються з групи осіб, які діють з метою вчинення тяжких чи особливо тяжких злочинів. Участь у таких організаціях кваліфікується як кримінальне

тенденції та інновації : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті члена Правління Кримінологічної асоціації України, проф. Т. А. Денисової (м. Харків, 16 квіт. 2021 р.). Харків : ХНУВС, 2021. С. 270.

правопорушення, що передбачає кримінальну відповідальність, але ключовим аспектом є доведення того, що кожен з учасників усвідомлював свою роль у злочинній діяльності.

У процесі доведення злочинної діяльності необхідно підтвердити, що особа не лише входила до складу злочинної організації або спільноти, але й брала активну участь у її діяльності, спрямованій на вчинення злочинів. Це може включати участь у плануванні, організації або безпосередньому виконанні злочинних дій.

Отже, для притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 255 КК України необхідно довести осудність, вік відповідальності та активну участь фізичної особи у злочинній організації або спільноті.

Відповідно до положень ст. 22 та 255 КК України дозволяє розрізняти загальний і спеціальний суб'єкт злочину залежно від частини статті, за якою притягується до відповідальності особа.

Загальним суб'єктом злочином для ч. 1, 2 та 4 ст. 255 КК України є фізична осудна особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності (16 років, а для деяких злочинів з 14 років). Це означає, що ці частини статті стосуються будь-яких осіб, які є учасниками злочинної організації або сприяють її діяльності;

- ч. 1 ст. 255: стосується осіб, які створюють або організують злочинні організації;

- ч. 2 ст. 255: стосується осіб, які беруть участь у злочинній організації;

- ч. 4 ст. 255: регулює дії осіб, які сприяють злочинній організації, але не є її безпосередніми учасниками.

Спеціальний суб'єкт злочину для ч. 3 та ч. 5 ст. 255 КК України передбачені спеціальні суб'єкти, які мають певні особливості свого статусу:

- ч. 3 ст. 255: спеціальним суб'єктом є службова особа, яка використовує своє службове становище для участі в злочинній організації або сприяння її діяльності. У даному випадку службова особа має не лише статус звичайного учасника злочинної організації, а й використовує свої повноваження на шкоду законності;

- ч. 5 ст. 255: суб'єктами є особи, які здійснюють злочинний вплив або мають статус суб'єкта підвищеного злочинного впливу. Це специфічний суб'єкт злочину, оскільки він передбачає не лише участь у злочинній організації, а й здійснення впливу на її членів або інші злочинні угруповання з метою координації їх діяльності.

Отже, ст. 255 КК України розрізняє загальних суб'єктів злочину (ч. 1, 2, 4) та спеціальних суб'єктів (ч. 3 – службові особи, ч. 5 – особи з підвищеним злочинним статусом). Така класифікація суб'єктів дозволяє застосовувати різні підходи до їх притягнення до кримінальної відповідальності залежно від їхньої ролі та впливу в злочинній організації.

1.2. Сутність економічних процесів на місцевому рівні як індикатор ризиків впливу злочинних спільнот

Аналіз злочинних спільнот в Україні базується на низці ключових факторів, які залежать від кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень та є основним індикатором рівня діяльності злочинних спільнот. Ці правопорушення включають злочини, пов'язані зі створенням і діяльністю організованих груп або злочинних організацій, а також злочини, вчинені за їх участю. Дані про зареєстровані правопорушення дозволяють визначити, як часто правоохоронні органи фіксують організовану злочинну діяльність і в яких регіонах вона найбільш поширена.

Окрім зареєстрованих злочинів, важливою є інформація про результати досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із злочинними спільнотами. Цей показник відображає, наскільки ефективно правоохоронні органи розслідують такі злочини, який відсоток справ доходить до суду і наскільки успішно ведеться розслідування щодо лідерів і учасників злочинних організацій.

На основі статистичних даних можна визначити динаміку діяльності злочинних спільнот в Україні за певний період. Наприклад, зростання або

зниження кількості зареєстрованих злочинів може свідчити про зміни в активності злочинних угруповань або ефективності роботи правоохоронних органів. Аналіз таких даних дозволяє визначити найбільш проблемні регіони, в яких організована злочинність поширена більше, а також ідентифікувати нові тенденції у її розвитку.

Щодо важливості аналізу показників, то вони допомагають визначити ефективність заходів з її протидії; своєчасно реагувати на зростання активності організованих угруповань; коригувати державну політику у сфері боротьби із злочинними спільнотами.

Таким чином, дослідження на основі статистичних даних є важливим елементом у боротьбі з цим небезпечним явищем і дозволяє державі впроваджувати більш ефективні заходи з протидії злочинним спільнотам. Проаналізуємо статистичну вибірку за період – грудень 2021 року, грудень 2023 року.

За 2021 рік в Україні було виявлено 499 організованих груп та злочинних організацій, з них організованих груп – 454, злочинних організацій – 45. З виявлених корумповані зв'язки мають – 57 груп, транснаціональні зв'язки – 11. З них розслідувано (виявлено) органами: Національної поліції України – 428 (злочинних організацій – 41); Службою безпеки України – 22 (злочинних організацій – 2); органами, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства – 21; Державним бюро розслідувань України – 25 (злочинних організацій – 1); Національним антикорупційним бюро України – 3. Кількість осіб, які вчинили кримінальні правопорушення у складі організованої групи чи злочинної організації складає 2248 осіб, у тому числі у складі злочинних організацій – 360. Сфери діяльності осіб є такими, що сформовані на етнічній основі – 142; у бюджетній сфері – 191, у тому числі у складі злочинних організацій – 8; у банківській системі – 14; фінансово-кредитній системі – 18; сфері, пов'язаній із земельними правовідносинами – 29; у добувній промисловості і розробленні кар'єрів – 38 (злочинних організацій – 10). Полікримінальна діяльність склала – 1043 організованих груп (злочинних

організацій – 347)¹⁰.

За 2023 рік в Україні виявлено 494 організованих груп та злочинних організацій, з них організованих груп – 457, злочинних організацій – 51. З виявлених корумповані зв'язки мають – 35 груп, транснаціональні зв'язки – 1. З них розслідувано (виявлено) органами: Національної поліції України – 419 (злочинних організацій – 42); Службою безпеки України – 24 (злочинних організацій – 2); Бюро економічної безпеки – 11; Державним бюро розслідувань України – 39 (злочинних організацій – 7); Національним антикорупційним бюро України – 1. Кількість осіб, які вчинили кримінальні правопорушення у складі організованої групи чи злочинної організації, складає – 2417 осіб, у тому числі у складі злочинних організацій – 283. Сфери діяльності осіб є такими, що сформовані на етнічній основі – 14, у тому числі у складі злочинних організацій – 2 ; у бюджетній сфері – 34, у тому числі у складі злочинних організацій – 4; у банківській системі – 3; фінансово-кредитній системі – 1; сфері, пов'язаній із земельними правовідносинами – 11; у добувній промисловості і розробленні кар'єрів – 7. Полікримінальна діяльність склала – 223 організованих груп (злочинних організацій – 51)¹¹.

Отже, аналіз офіційної статистики організованої злочинності за останні три роки свідчить про позитивну динаміку, тобто щорічне зменшення кількості виявлених злочинів, пов'язаних з діяльністю злочинних спільнот. Однак, незважаючи на це зниження, у зв'язку з дією воєнного стану загальний рівень організованої злочинності залишається високим, і останні два роки демонструють доволі активну роботу Національної поліції України щодо виявлення та розслідування таких правопорушень та запровадження нових методів боротьби з організованою злочинністю. Це також може бути результатом зростання професіоналізму в попередженні злочинної діяльності.

---

¹⁰ Звіт про результати боротьби з організованими групами та злочинними організаціями за грудень 2021 року - грудень 2023 року. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-rezultati-borotbi-zorganizovanimi-grupami-ta-zlochinnimi-organizacijami-2>

¹¹ Звіт про результати боротьби з організованими групами та злочинними організаціями за грудень 2021 року - грудень 2023 року. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-rezultati-borotbi-zorganizovanimi-grupami-ta-zlochinnimi-organizacijami-2>

Незважаючи на зниження кількості злочинів, загальний рівень злочинності в Україні залишається значним, а організовані злочинні угруповання продовжують функціонувати, зокрема, у сферах незаконної торгівлі, корупції, кіберзлочинності тощо.

Економічні процеси на місцевому рівні охоплюють усі види економічної діяльності, що відбуваються в межах певної територіальної одиниці, такої як місто, селище чи район. Ці процеси включають виробництво, розподіл, обмін і споживання товарів та послуг. Вони можуть бути оцінені через різні економічні показники, такі як рівень зайнятості, доходи населення, обсяги виробництва та споживання.

Сутність економічних процесів полягає в тому, що вони є основою для розвитку місцевих громад, забезпечення їхньої економічної стабільності та добробуту. Ці процеси забезпечують місцевий ринок товарами та послугами, створюють робочі місця, сприяють економічному зростанню та розвитку інфраструктури. Взаємодія між різними економічними агентами (бізнесом, домогосподарствами, місцевими органами влади) визначає характер і спрямованість економічного розвитку на місцевому рівні.

Вплив злочинних спільнот на економічні процеси може бути значним індикатором ризиків для місцевої економіки. Це може проявлятися в таких аспектах, що відображені в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.

Економічні процеси як індикатор ризиків впливу злочинних спільнот

№ з/п	Види ідентифікованих процесів	Характер впливу
1.	Тіньова економіка	Високий рівень тіньової економіки може свідчити про активну діяльність злочинних спільнот. Це включає нелегальну торгівлю, ухилення від податків, корупцію тощо.
2.	Місцевий бізнес	Злочинні спільноти можуть впливати на місцевий

№ з/п	Види ідентифікованих процесів	Характер впливу
		бізнес через вимагання, шантаж та інші форми економічного тиску, що знижує конкурентоспроможність та інвестиційну привабливість регіону.
3.	Рівень зайнятості	Вплив злочинних спільнот може призвести до зростання безробіття через закриття підприємств, які відмовляються співпрацювати з ними або стають жертвами їхньої діяльності.
4.	Соціальна стабільність	Зростання рівня злочинності впливає на загальну соціальну стабільність, що своєю чергою може призводити до зниження інвестицій та економічного зростання.
5.	Корупція в державних закупівлях	Участь у державних тендерах через корупційні схеми дозволяє злочинним групам отримувати доступ до великих обсягів державних коштів. Високий рівень корупції у сфері державних закупівель може свідчити про зловживання службовим становищем посадовими особами, які співпрацюють із злочинними групами.
6.	Фінансові операції та відмивання грошей	Злочинні спільноти активно використовують фінансові операції для відмивання грошей. Зростання кількості підозрілих транзакцій або створення великої кількості фіктивних компаній може свідчити про відмивання грошей через фінансові установи. Зміни у валютних операціях або раптові вливання великих сум грошей у певні сектори економіки також можуть бути ознакою злочинної діяльності, пов'язаної з фінансовими махінаціями.

Джерело: складено авторами.

Таким чином, економічні процеси є важливим індикатором ризиків впливу злочинних спільнот, оскільки вони тісно пов'язані з діяльністю організованих злочинних угруповань, які використовують різноманітні економічні механізми для досягнення своїх цілей. Оцінка економічних показників дозволяє своєчасно виявляти потенційні загрози з боку злочинних спільнот та мінімізувати їхній вплив на економіку країни. Постійний моніторинг економічних процесів та аналіз фінансових і торговельних операцій дозволяють своєчасно виявляти діяльність організованих злочинних угруповань та мінімізувати їхній вплив на національну економіку.

Для мінімізації ризиків, пов'язаних із впливом злочинних спільнот на економічні процеси на місцевому рівні, можуть бути застосовані стратегії, які мають бути комплексними, враховувати різні аспекти організованої злочинної діяльності та спрямовуватися на посилення інституційної стійкості держави, зменшення можливостей для розвитку злочинної діяльності та ефективну протидію організованим злочинним угрупованням (таблиця 1.2.).

Таблиця 1.2.

Стратегії мінімізації ризиків впливу злочинних спільнот

№ з/п	Зміст	Роз'яснення
1.	Посилення державного контролю та управління	Антикорупційні заходи, оскільки корупція є одним із основних механізмів підтримки організованої злочинності. Для її мінімізації необхідно впроваджувати жорсткі антикорупційні програми, включаючи посилення відповідальності посадових осіб, що зловживають своїм становищем. Підвищити прозорість державних процесів та процедур, зокрема у сфері державних закупівель і надання публічних послуг, допоможе знизити можливості для корупційної діяльності.
2.	Підтримка	Створення сприятливих умов для розвитку малого

№ з/п	Зміст	Роз'яснення
	місцевого бізнесу	та середнього бізнесу через податкові пільги, грантові програми, навчальні ініціативи та забезпечення доступу до фінансових ресурсів.
3.	Посилення економічної прозорості, запровадження сучасних фінансових інструментів моніторингу	Впровадження систем для автоматизованого аналізу великих обсягів транзакцій, виявлення підозрілих операцій та фінансових схем, що використовуються для відмивання грошей. Продовжувати співпрацю з міжнародними організаціями, такими як FATF, для обміну інформацією про підозрілі фінансові операції та кримінальні мережі.
4.	Інвестування в освіту та підвищення кваліфікації	Створення програм для підвищення рівня освіти та професійних навичок населення, що допомагає зменшити безробіття та збільшити зайнятість у легальному секторі економіки.
5.	Протидія кіберзлочинності	Враховуючи зростання кіберзлочинності, яка дедалі частіше стає інструментом для відмивання грошей та інших злочинів, необхідно створювати спеціалізовані підрозділи для боротьби з кіберзлочинами та захисту національної інфраструктури від хакерських атак. Оскільки криптовалюти дедалі частіше використовуються для фінансування злочинних спільнот, держави повинні розробити ефективні механізми контролю за обігом криптовалют, щоб запобігати їх використанню у злочинних схемах.
6.	Стратегічне планування	Регулярне оновлення стратегій на основі оцінки ризиків, у тому числі в рамках системи SOCTA.

Джерело: складено авторами.

Отже, аналіз економічних процесів на місцевому рівні є важливим інструментом для виявлення та мінімізації ризиків, пов'язаних з діяльністю злочинних спільнот. Застосування комплексних стратегій, спрямованих на зміцнення правової системи, підтримку місцевого бізнесу, посилення економічної прозорості, інвестування в освіту та розвиток громадських ініціатив, може значно зменшити вплив злочинних структур на місцеву економіку та забезпечити стійкий економічний розвиток регіону. Стратегії мінімізації ризиків впливу злочинних спільнот повинні бути комплексними та багаторівневими. Вони повинні включати посилення державного контролю, фінансовий моніторинг, реформу правоохоронних органів, розвиток кібербезпеки, боротьбу з контрабандою, вдосконалення законодавства, міжнародну співпрацю, соціальні програми, а також системи оцінки ризиків. Це забезпечить ефективну протидію злочинним спільнотам та зменшить їх вплив на економіку і суспільство.

1.3. Способи впливу злочинних спільнот на економіку регіону

Застосування комплексного підходу до аналізу та управління місцевими економічними процесами може значно зменшити вплив злочинних спільнот, забезпечити економічну стабільність та сприяти стійкому розвитку регіону.

Однією з ознак є *елемент організованості*, який, зокрема, визначається як ключова ознака складу злочинів, що здійснюються злочинними спільнотами¹². Це відрізняє такі злочини від інших видів злочинної діяльності і підкреслює необхідність точного визначення цього елемента під час судового розгляду. Суд, розглядаючи справи цієї категорії, повинен ретельно вивчати природу організації злочинного об'єднання, щоб уникнути змішування понять «організація злочинного об'єднання» та «організація вчинення злочину», оскільки мають різні правові наслідки. Визначення злочинного об'єднання

---

¹² Постанова Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 5 лютого 2015 р. у справі № 5-38кц14. URL: [https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/98E418E8668587F4C225806F00394939](https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/98E418E8668587F4C225806F00394939).

вимагає підтвердження існування стійкої структури, яка була створена для систематичного вчинення злочинів. Помилкове змішування цих понять може призвести до неправильної кваліфікації злочину, що своєю чергою може вплинути на вирок і відповідальність учасників.

Відповідно до п. 9 Постанови Пленуму Верховного Суду «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» від 23.12.2005 року № 13 (далі – ППВСУ № 13) таку групу слід вважати утвореною з моменту досягнення її учасниками домовленості про вчинення першого злочину за наявності планів щодо подальшої спільної злочинної діяльності¹³.

Під час дії воєнного стану до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109-114-2, 258-258-6, 260, 261, 437-442 Кримінального кодексу України, за наявності ризиків, зазначених у статті 177 цього Кодексу, застосовується запобіжний захід, визначений пунктом 5 частини першої цієї статті (частина шоста статті 176 КПК України)¹⁴.

Також під час дії воєнного стану слідчий суддя, суд при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, враховуючи підстави та обставини, передбачені статтями 177 та 178 цього Кодексу, має право не визначити розмір застави у кримінальному провадженні щодо злочину, передбаченого статтями 109-114-2, 258-258-6, 260, 261, 402-405, 407, 408, 429, 437-442 Кримінального кодексу України (частина четверта статті 183 КПК України)¹⁵.

Важливим аспектом кваліфікації злочинної спільноти є момент, коли вона вважається утвореною (створеною). Відповідно до визначених критеріїв злочинна спільнота може бути визнана створеною, якщо після досягнення згоди між її учасниками щодо вчинення першого тяжкого чи особливо тяжкого злочину об'єднання набуло всіх необхідних ознак злочинної організації ще до

---

¹³ Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями: Постанова Верховного суду України від 23.12.2005 р. № 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0013700-05>

¹⁴ Кримінальний кодекс України : Закон від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14>

¹⁵ Кримінальний кодекс України : Закон від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14>

завершення цього злочину. Суд має враховувати, що злочинна організація може виникнути як поступове перетворення організованої групи. Тобто, об'єднання може спочатку діяти як організована група, а згодом набути ознак злочинної спільноти. Важливо, що злочини, вчинені до цього моменту, будуть кваліфікуватися відповідно до тих ознак, які об'єднання мало на момент вчинення злочину.

На сьогодні тема соціальних норм і впливу злочинних спільнот за допомогою сучасних технологій на їх формування є складною і багатогранною. Необхідність узагальнення відношення до певних категорій цінностей і норм у суспільстві зумовлюється кількома важливими чинниками, які формують сучасні соціальні процеси. Сучасні технології, зокрема соціальні медіа та інші інформаційні платформи, стали потужними інструментами впливу на громадську думку. Ці платформи мають здатність швидко поширювати інформацію, формуючи або спотворюючи уявлення людей про те, що є нормальним або прийнятним у суспільстві. Як наслідок, масове використання цих технологій створює умови для впливу на поведінку окремих індивідів і цілих соціальних груп та на економіку регіону в цілому.

У свідомості як окремої особи, так і суспільства загалом поняття «соціальна норма» часто асоціюється з поведінкою більшості. Соціальна норма визначається як «загальновизнане правило або зразок поведінки», що сприяє впорядкованості взаємодії між людьми. Однак проблема виникає тоді, коли сприйняття «поведінки більшості» може бути не реальним, а ілюзорним, створеним за допомогою інформаційних платформ або медіа.

У контексті авторитарних режимів спотворені соціальні норми можуть бути використані для контролю над населенням та на економіку регіону. Злочинні спільноти можуть маніпулювати громадською думкою через контрольовані медіа, соціальні медіа та інші платформи, поширюючи ілюзію про те, що певна поведінка або думка є загальноприйнятною. При цьому такі режими можуть використовувати технології правопорядку, які не завжди є правовими чи справедливими, для підтримки цього впливу та забезпечення контролю над

суспільством.

З огляду на зазначене існує реальна небезпека того, що в умовах сучасних комунікаційних технологій та їх масового використання суспільство може піддаватися впливу, які здатні спотворювати уявлення про соціальні норми. Це може мати негативні наслідки для правової держави та громадянського суспільства, особливо в умовах авторитарних режимів, де контроль над інформацією та громадською думкою може використовуватися для маніпуляцій і забезпечення впливу на економічні процеси.

А відтак зазначене свідчить про необхідність перегляду детермінант злочинної поведінки, зокрема в аспекті її соціальних складових. Сучасні організовані злочинні спільноти слід розглядати як «впливових акторів» на різних рівнях суспільства, здатних інтегруватися в суспільно важливі сфери та впливати на широкий спектр процесів. Сучасні організовані злочинні угруповання активно впливають на соціальні, політичні та економічні процеси. Їхня діяльність включає не лише незаконні операції, але й цілеспрямований вплив на громадську думку через медіа, інформаційні кампанії або навіть дискредитацію влади та її представників.

До суб'єктів впливу, окрім злочинних угруповань, можна віднести аналітичні центри, освітні установи, блогерів та інших впливових діячів, які здатні поширювати або навіть нав'язувати інформацію споживачам. У цьому контексті організовані злочинні групи можуть використовувати такі канали для легалізації своїх дій, зокрема через зв'язки з медіа та громадськими діячами.

Однією з тактик організованих злочинних угруповань є дискредитація державних інституцій і посадових осіб, що перешкоджають їхній діяльності. Вони можуть використовувати медіа, соціальні мережі та інші платформи для поширення інформації, яка підриває довіру громадян до держави, створюючи сприятливе середовище для своєї діяльності.

Згідно з даними Європолу¹⁶ транснаціональні організовані злочинні групи

---

¹⁶ European Union Serious and Organised Crime Threat Assessment (SOCTA). 2021. URL: https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/socta2021_1.pdf.

мають у своїй структурі не тільки нелегальні, але й легальні бізнес-структури, що використовуються для прикриття та відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом. Це дозволяє їм легалізувати свої прибутки та отримувати доступ до законних ринків і ресурсів. Більше того, ці угруповання залучають професіоналів з різних сфер – юристів, фінансових аналітиків, технологічних експертів, які допомагають забезпечити їхню діяльність та уникнути кримінальної відповідальності.

Організовані злочинні угруповання все більше інтегруються в різні сфери суспільного життя, використовуючи соціальні механізми та комунікаційні технології для своїх цілей. Це змушує переглянути існуючі підходи до визначення детермінант злочинної поведінки, зокрема враховуючи їхній вплив на громадську думку та інфраструктуру легального бізнесу.

Отже, сучасні злочинні спільноти виходять за межі традиційної кримінальної діяльності та стають впливовими акторами, здатними маніпулювати суспільною думкою та інтегруватися в легальні сектори економіки. Це вимагає комплексного підходу до боротьби з ними, зокрема через моніторинг їхньої діяльності в медіапросторі, легальних структурах та сфері публічної комунікації.

Відмічаючи схожість між злочинними спільнотами та бізнесом зауважимо, що обидві структури мають спільну мету, це накопичення капіталу та ресурсів. Однак ключова різниця між ними полягає в засобах досягнення цієї мети, якщо бізнес діє в рамках правового поля, то організовані злочинні спільноти використовують нелегальні методи, такі як насильство, залякування, корупція, що не є легітимними способами взаємодії у суспільстві. Злочинні спільноти, як і бізнес, прагнуть не лише до отримання прибутку, але й до його легалізації через створення легальних бізнес-структур. Це дозволяє їм інтегруватися в економічну систему, отримувати захист від правових переслідувань і використовувати легальні ресурси для продовження своєї діяльності¹⁷. Подібно до бізнесу,

---

¹⁷ European Union Serious and Organised Crime Threat Assessment (SOCTA). 2021. URL: https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/socta2021_1.pdf

злочинні угруповання демонструють здатність до адаптації та навчання. Вони швидко реагують на зміни в технологіях, ринках і законодавстві, шукаючи нові можливості для розширення своєї діяльності. Це включає освоєння нових сфер, таких як кіберзлочинність або незаконна торгівля через інтернет.

Однією з найцікавіших аналогій між бізнесом та злочинними угрупованнями є «методи зростання», які можуть бути схожі на бізнес-стратегії. Зокрема, це створення альянсів, які можуть об'єднуватися з іншими групами для досягнення спільних цілей або посилення своїх позицій на «ринку». Це можуть бути тимчасові угоди між угрупованнями для здійснення певних операцій або довгострокові союзи. Організовані злочинні спільноти можуть розширювати свою діяльність через внутрішній розвиток, створюючи нові підрозділи або «філіали» в різних регіонах або країнах. Вони можуть інвестувати в нові злочинні схеми або розвивати нові напрямки діяльності, наприклад, торгівлю наркотиками, зброєю або людьми. Як і в бізнесі, злочинні угруповання можуть поглинати інші угруповання або об'єднуватися з ними для зміцнення своїх позицій і розширення контролю над певною територією або ринком нелегальних послуг. Це може включати як добровільне об'єднання сил, так і насильницьке поглинання менших груп.

Незважаючи на подібності, основна відмінність полягає в тому, що злочинні угруповання використовують нелегітимні та насильницькі методи, такі як: залякування та насильство для утримання контролю над певними територіями або ринками; корупція для проникнення в державні структури та забезпечення недоторканості своїх лідерів; шантаж та вимагання для отримання доходів від легальних бізнесів.

Також, як було уже зазначено, злочинні спільноти демонструють здатність до швидкої адаптації, реагуючи на зміни в економічному та правовому полі, що робить їх подібними до підприємств, які шукають нові ринки для розширення. Ця адаптивність дозволяє їм успішно переводити частину своєї діяльності в легальний сектор, а також використовувати новітні технології, такі як криптовалюти для фінансових операцій, які важко відстежити.

Отже, злочинні спільноти все більше переймають стратегії бізнесу, намагаючись збільшити свої доходи, розширити сфери впливу на економіку регіону та легалізувати незаконно здобуті кошти. Вони використовують ті ж інструменти, що й легальні підприємства, але відрізняються засобами, до яких вдаються для досягнення своїх цілей, зокрема насильством і корупцією. Така бізнес-орієнтована злочинна діяльність вимагає нових підходів у боротьбі з нею, включаючи ретельний моніторинг легальних бізнес-структур, що можуть бути пов'язані з нелегальною діяльністю та міжнародну співпрацю для контролю за транскордонними злочинними операціями.

Розділ 2. АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ НА МІСЦЕВОСТІ ЯК ІНДИКАТОР РИЗИКІВ ВПЛИВУ ЗЛОЧИННИХ СПІЛЬНОТ

2.1. Дослідження вчинення злочинів злочинних спільнот, що створюють загрозу державній безпеці

Злочинні спільноти можуть мати значний вплив на економіку регіону та створюють загрозу державній безпеці через різноманітні механізми, що охоплюють нелегальні економічні операції, корупцію, вимагання та інші форми незаконної діяльності. Цей вплив призводить до економічної нестабільності, зниження інвестиційної привабливості та погіршення якості життя населення.

Малий і середній бізнес (МСБ) не виступає ключовим індикатором інвестиційної привабливості. Основні умови формування інвестиційного клімату визначаються діяльністю регіональних груп впливу (РГВ) та представництвами великих корпорацій. У більшості випадків інвестиції в регіонах мають характер внутрішнього перерозподілу фінансових ресурсів, що включає попередньо виведені активи з національної економіки, які повертаються у вигляді капіталовкладень та міжнародні донорські програми та гранти, спрямовані на реалізацію конкретних цільових проєктів.

Регіональні групи впливу можуть виступати об'єктами злочинних спільнот, оскільки їх структура часто складається з низки взаємопов'язаних суб'єктів господарювання, які перебувають під контролем посадовців або, навпаки, забезпечують їм ресурсну підтримку. Така організація дає змогу РГВ: впливати на ухвалення рішень органами місцевого самоврядування; регулювати ціноутворення на регіональні товари та послуги; сприяти створенню умов для монополізації ринку.

Взаємодія РГВ з місцевими та державними органами влади, а також їх контроль над економічними ресурсами створює умови для встановлення залежності малого та середнього бізнесу від цих груп. Це своєю чергою обмежує розвиток конкурентного середовища та формує бар'єри для прозорості інтеграції

зовнішніх інвестицій у регіони.

Ці фактори створюють передумови для злочинної діяльності, зокрема через відмивання коштів, ухилення від сплати податків або монополізацію ринків. Для забезпечення захисту МСБ від впливу злочинних спільнот необхідні ефективні стратегії, які включають посилення правозастосування, розвиток антикорупційних заходів, підтримку бізнесу та впровадження сучасних технологій для моніторингу та запобігання злочинній діяльності. Ефективна співпраця між державними органами, бізнесом та громадянським суспільством є ключовою умовою для забезпечення економічної безпеки та сталого розвитку регіонів.

У Стратегії боротьби з організованою злочинністю, схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16.09.2020 № 1126-р,¹⁸ підкреслюється, що формування державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю базується на комплексному підході та об'єктивному аналізі ситуації. Основними елементами цієї політики є конкретні напрями протидії організованій злочинності, на підставі практичних заходів боротьби з організованою злочинністю визначаються конкретні напрямки діяльності, які спрямовані на нейтралізацію загроз та ризиків, що виникають внаслідок організованої злочинної діяльності. Це включає в себе оцінку існуючих викликів та адаптацію підходів до протидії злочинним угрупованням.

Слід зазначити, що методологія оцінювання загроз серйозної та/або організованої злочинності SOCTA Україна розроблена Міжвідомчим науково-дослідним центром з проблем боротьби з організованою злочинністю при РНБО України на базі методології Європолу SOCTA (Serious and Organized Crime Threat Assessment), відповідно до Закону України «Про національну безпеку України», Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», Стратегії боротьби з організованою злочинністю, схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16.09.2020 № 1126-

---

¹⁸ Про схвалення Стратегії боротьби з організованою злочинністю : розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.09.2020 р. № 1126-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1126-2020-%D1%80>

р, Плану заходів з реалізації Стратегії боротьби з організованою злочинністю, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.09.2022 № 850-р¹⁹, Постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання запровадження в діяльність центральних органів виконавчої влади системи оцінки СОСТА Україна» від 26.01.2022 № 59.

Стратегія акцентує увагу на важливості постійного аналізу ризиків та оцінки загроз тяжких злочинів та організованої злочинності (СОСТА Україна). Система оцінки СОСТА Україна є інструментом оцінки загроз тяжких злочинів та організованої злочинності і базується на зборі та аналізі даних про діяльність організованих злочинних угруповань, а також про характер і масштаби загроз, які вони представляють. Це допоможе формувати конкретні заходи з протидії організованій злочинності на основі реальних даних. У ході реалізації Стратегії передбачено проведення такої оцінки на першому етапі.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 26.01.2022 № 59 «Деякі питання запровадження в діяльність центральних органів виконавчої влади системи оцінки СОСТА Україна»²⁰, що має ключове значення для впровадження сучасної системи оцінки загроз організованій злочинності в Україні, створено Міжвідомчу робочу групу, яка відповідає за координацію запровадження системи оцінки СОСТА Україна у діяльність центральних органів виконавчої влади.

До складу цієї робочої групи входять представники різних державних установ і правоохоронних органів, які спільно працюють над впровадженням методології оцінки загроз організованій злочинності.

Також затверджено Порядок збирання, узагальнення інформації та проведення оцінювання загроз організованій злочинності та тяжким злочинам відповідно до системи оцінки СОСТА Україна. Цей порядок передбачає систематичне збирання даних від різних державних органів та установ для їх

---

¹⁹ Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії боротьби з організованою злочинністю: розпорядження Кабінету Міністрів України 27.09.2022 р. № 850-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/850-2022-%D1%80>

²⁰ Деякі питання запровадження в діяльність центральних органів виконавчої влади системи оцінки СОСТА Україна : Постанова Кабінету Міністрів України від 26.01.2022 р. № 59. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/59-2022-%D0%BF>

подальшого аналізу. Відповідно до зібраної інформації проводиться оцінка ризиків і загроз, що дозволяє формувати ефективні заходи протидії (таблиця 2.1.).

Таблиця 2.1.

Характеристика організованої злочинності в Україні за вчинення злочинів, що створюють загрозу державній безпеці

Сфера застосування	Характер впливу
Диверсії	Активно використовувалась рф як на підготовчому етапі широкомасштабного вторгнення, так і безпосередньо під час вторгнення в декількох основних формах: економічна диверсія, спрямована на руйнування об'єктів економіки та критичної інфраструктури з метою послаблення економіки та знищення ресурсів; воєнна диверсія, спрямована на руйнування військових об'єктів, зокрема складів зброї, казарм, командних пунктів, військової інфраструктури тощо з метою зниження боєздатності країни; політична диверсія, спрямована на дезорганізацію управління державними установами та органами місцевого самоврядування з метою провокування політичної нестабільності та недовіри до державних інституцій тощо.
Шпигунство	Збором інформації на шкоду Україні займаються працівники військових аташатів іноземних країн, значна частина яких представлена кадровими працівниками національних розвідувальних служб, функціонерами (як іноземцями, так і громадянами України) закордонних неурядових організацій, фондів та фірм, акредитованими в Україні

Сфера застосування	Характер впливу
	іноземними журналістами.
Колабораційна діяльність	Було виявлено 3 851 випадків колабораційної діяльності, які стосувалися підтримки РФ та зайняття посад у квазіорганах державної влади та місцевого самоврядування на тимчасово окупованій території України. Найбільше таких кримінальних правопорушень зареєстровано в Донецькій, Луганській та Запорізькій областях, на тимчасово окупованій території яких місцеві жителі, а нерідко й суб'єкти владних повноважень, долучаються до співпраці з ворогом.
Пособництва державі-агресору	Передбачає різні форми співпраці з агресором: політична підтримка (пропаганда або публічне виправдання дій агресора), економічна допомога (постачання ресурсів, фінансової підтримки або інших матеріальних засобів, які сприяють продовженню агресії), військова допомога (надання техніки, зброї або військової інформації), інформаційна підтримка (поширення пропаганди, фейкових новин або маніпулятивної інформації на користь держави-агресора), участь у бойових діях (добровольча або контрактна участь на боці агресора в конфлікті). Упродовж 2022 року виявлено 379 випадків.
Тероризм	Передбачає використання ідеології насильства як засобу залякування, погроз та нагнітання страху з метою досягнення суб'єктами терористичної діяльності відповідної політичної, ідеологічної або корисливої мети. Специфічною особливістю

Сфера застосування	Характер впливу
	сучасного тероризму слугує ідеологічне прикриття політичної або корисливої мотивації терористичної діяльності, зрощування терористичної діяльності з організованою злочинністю, а також використання терористичними структурами глобалізаційних процесів для посилення впливу ідеології терористичних спільнот на території багатьох країн світу. У 2020 році зафіксовано 123 факти створення терористичної групи чи терористичної організації.
<p align="center">Створення непередбачених законом воєнізованих або збройних формувань</p>	<p>Загалом, починаючи з 2014 року, ситуація у сфері функціонування воєнізованих або збройних формувань зазнала значних змін. У цей період була сформована чимала кількість так званих добровольчих формувань, які декларували метою своєї діяльності протидію агресії з боку рф, звільнення окупованих територій, підтримання миру і правопорядку в Україні. Згодом деякі з таких структур були тим чи іншим способом приєднані до складу правоохоронних органів та збройних формувань України, деякі припинили свою діяльність, а решта залишилася невизнаними та фактично незаконними.</p>

Джерело: складено за²¹

Розглянемо приклади.

Щодо вчинення диверсії: *«На початку лютого 2022 року у Києві викрито групу громадян України, які за завданням спецслужб рф мали вчинити провокації та диверсії на території України. Такі дії країна-агресор могла використати як*

²¹ Оцінка загроз серйозної та/або організованої злочинності (звіт про результати оцінювання загроз серйозної та/або організованої злочинності - SOCTA Україна) URL: <https://mvs.gov.ua/upload/1/8/5/3/8/2/socta.pdf>

чергове виправдання подальшого військово-політичного тиску на Україну. З метою реалізації злочинного задуму були завербовані три мешканці Київської області, які є вихідцями з кримінальних кіл. Вони отримали завдання сформувані дві групи по п'ять осіб у кожній. Для виїзду в рф їх мали забезпечити підробленими документами. Спецслужби рф розробили покрокову інструкцію дій зловмисникам, а всю детальну інформацію вони мали отримати вже на місці в рф. За участь у провокаціях обіцяли по 4 тис. дол США кожному. Проте за наявними даними провокаторів планували показово ліквідувати під час затримання на території рф»²².

Щодо колабораційної діяльності: *«Мешканець Херсона під час окупації міста російськими загарбниками запропонував їм свої послуги. Йому дали «посаду» у створеному агресором «управлінні МВС Херсоном». Колаборант добровільно погодився увійти до складу «окремого батальйону патрульно-постової служби» росії. Після призначення отримав від ворога зброю та форму російського зразка. Серед основних завдань колаборанта була охорона захоплених адмінбудівель. Також брав участь у каральних рейдах проти учасників спротиву. Під час таких рейдів здійснював незаконні затримання українських патріотів та їх доставку до російських катівень. Після звільнення Херсона зловмисник хотів «розчинитись» у місті та уникнути правосуддя. Проте правоохоронці викрили його та затримали. У колаборанта виявили посвідчення фейкового органу та інші докази злочинної діяльності»²³.*

Випадки пособництва державі-агресору: *«Правоохоронці затримали мешканця Бучі, який допомагав військовим рф під час окупації, а потім хотів «замаскувати» свої злочини, вступивши в добровольчий батальйон. Він брав участь у каральних рейдах і допомагав виявляти та фізично знищувати учасників руху спротиву. Вказаний громадянин України з власної ініціативи*

---

²² Оцінка загроз серйозної та/або організованої злочинності (звіт про результати оцінювання загроз серйозної та/або організованої злочинності - SOCTA Україна) URL: <https://mvs.gov.ua/upload/1/8/5/3/8/2/socta.pdf>

²³ Там само.

запропонував свою допомогу РФ, після чого йому видали зброю, військову форму російського зразка та «інструкції» щодо подальших дій проти українських захисників. Після деокупації Бучі колаборант залишився у місті, плануючи надалі відновити свої зв'язки з окупантами для передачі їм розвідувальних даних, а також, у разі захоплення Київщини, - увійти до складу окупаційної адміністрації і продовжити репресії проти українців».²⁴

Фінансування тероризму: «У 2022 році розпочато кримінальне провадження за фактом фінансування тероризму щодо засновника мережі донецьких ломбардів. За даними досудового слідства він перерахував до «бюджету ДНР» понад 10 млн грн. Ще у жовтні 2014 року підозрюваний ініціював створення та реєстрацію на тимчасово окупованій території Донецької області приватного підприємства. Основним видом його діяльності є надання мікрофінансових кредитів під заставу майна, на визначений строк та під відсотки. Створивши на основі цього підприємства мережу ломбардів, чоловік переоформив корпоративні права на свою матір – громадянку РФ, однак фактично він продовжував контролювати їхню діяльність на тимчасово окупованій території Донецької області. Отримуючи дохід від діяльності ломбардів, упродовж 2015-2018 рр. підприємець сплачував «податки» та «збори» до так званого «бюджету «ДНР», з якого фінансуються незаконно створені органи влади, силові структури та збройні формування. Під час обшуку у власника ломбардів виявлено понад 1,7 кг золота та російські рублі»²⁵.

Створення непередбачених законом воєнізованих або збройних формувань: «У 2021 році правоохоронці припинили діяльність так званої «приватної військової компанії» - непередбаченого законодавством воєнізованого формування. Її діяльність була спрямована на підготовку до вчинення тяжких злочинів, у т.ч. проти основ національної безпеки. До складу

---

²⁴ Оцінка загроз серйозної та/або організованої злочинності (звіт про результати оцінювання загроз серйозної та/або організованої злочинності - SOCTA Україна) URL: <https://mvs.gov.ua/upload/1/8/5/3/8/2/socta.pdf>

²⁵ Там само.

воєнізованого формування, яке діяло під прикриттям охоронних фірм і громадських організацій, входило понад 150 осіб. Підготовка членів воєнізованого формування відбувалась на спеціально облаштованій тренувальній базі в Київській області та у центрах підготовки за кордоном. Контроль та координацію діяльності злочинної організації здійснювали 15 громадян України. Вони, зокрема, вербували її потенційних учасників, надаючи перевагу колишнім військовим і правоохоронцям з досвідом участі у бойових діях. У ході санкціонованих обшуків за адресами офісного приміщення, місць проживання, тимчасового перебування та тренування фігурантів справи у столиці, Київській і Донецькій областях, правоохоронці вилучили: майже 5,5 тисяч набоїв різного калібру; 7 реактивних протитанкових гранат РПГ-26; 4 підствольних гранатомети; ручний кулемет Калашнікова; 2 автоматичні гвинтівки; 3 пістолети та 3 автомати Калашнікова АКС та АКС-74; 7 помпових рушниць; 38 гранатометних пострілів ВОГ-25, 21 гранату (зокрема, Ф-1 та РГД-5); тротиллові шашки, пластид тощо».²⁶

Отже, формування державної політики у сфері боротьби зі злочинними спільнотами передбачає, серед іншого, визначення на підставі інформації, отриманої в результаті здійснення практичних заходів боротьби з організованою злочинністю, конкретних напрямів протидії такій злочинності, а також ідентифікацію ризиків і загроз, що виникають унаслідок організованої злочинної діяльності, постійний аналіз і реагування на них. При цьому в ході першого етапу реалізації Стратегії передбачене проведення оцінки загроз тяжких злочинів та організованої злочинності (SOCTA Україна), за результатами якого будуть зроблені аналітичні висновки, що сформулюють політичні пріоритети, які трансформуються у стратегічні цілі.

Схвалення цієї Стратегії є важливим кроком для зміцнення національної безпеки, захисту економічних інтересів та забезпечення правопорядку в Україні.

---

²⁶ Оцінка загроз серйозної та/або організованої злочинності (звіт про результати оцінювання загроз серйозної та/або організованої злочинності - SOCTA Україна) URL: <https://mvs.gov.ua/upload/1/8/5/3/8/2/socta.pdf>

Вона сприяє активізації боротьби з організованими злочинними угрупованнями та їх впливом на державні інституції та економіку, особливо в контексті сучасних викликів інформаційної та фінансової злочинності.

2.2. Оцінка ризиків корупції, що можуть служити індикаторами впливу злочинних спільнот

Корупція є однією з основних загроз економічній стабільності та розвитку регіонів. Вона створює сприятливе середовище для діяльності злочинних спільнот, які використовують корупційні схеми для досягнення своїх цілей. Оцінка ризиків корупції є важливим елементом аналізу впливу злочинних спільнот на місцеві економічні процеси. У цьому розділі розглядаються основні ризики корупції, що можуть слугувати індикаторами впливу злочинних угруповань (таблиця 2.2.).

Таблиця 2.2.

Основні ризики корупції як індикатори впливу злочинних спільнот

Критерії	Сфера застосування	Характер впливу
Зловживання службовим становищем	Підкуп державних службовців	Злочинні спільноти можуть здійснювати підкуп державних службовців для отримання вигідних контрактів, ліцензій та дозволів. Частота та масштаб таких випадків можуть свідчити про високий рівень корупції та вплив злочинних структур.
	Незаконні призначення	Призначення на ключові посади осіб, пов'язаних із злочинними угрупованнями, для забезпечення їхніх інтересів у державних структурах.
Фінансові	Відмивання	Участь у державних закупівлях та

Критерії	Сфера застосування	Характер впливу
махінації	грошей	програмах часто використовується як механізм отримання незаконних доходів, які в подальшому підлягають легалізації через різні схеми відмивання грошей, що дозволяє приховати їхнє походження та забезпечити використання в законному обігу. Зростання кількості підозрілих фінансових операцій може бути індикатором впливу злочинних спільнот.
	Завищення вартості контрактів	Укладання державних контрактів за завищеними цінами з метою отримання «відкатів». Значна різниця між ринковою вартістю та вартістю державних контрактів може свідчити про корупцію.
Непрозорість процедур	Закриті тендери	Проведення закритих або обмежених тендерів, що ускладнює доступ до участі добросовісним підприємствам та створює умови для корупційних схем.
	Відсутність контролю	Недостатній контроль за проведенням державних закупівель та відсутність ефективних механізмів аудиту сприяють корупційним діям.
Конфлікт інтересів	Переплетення бізнес-інтересів	Висока частота випадків, коли державні службовці або їхні близькі особи мають бізнес-інтереси у компаніях, що виграють тендери. Це створює умови для конфлікту інтересів та корупційних дій.
	Суміщення посад	Зайняття кількох посад, що мають вплив на

Критерії	Сфера застосування	Характер впливу
		прийняття рішень щодо державних закупівель та розподілу бюджетних коштів.

Джерело: складено авторами.

У відповідності до Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення самостійності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури»²⁷ від 08.12.2023 № 3509-І сформовано забезпечення належної інституційної, операційної та процесуальної автономії Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (далі – САП), її керівництва та прокурорів, удосконалення процедур добору на адміністративні та інші посади, запровадження дієвих та неупереджених механізмів підзвітності та підтримки дисципліни прокурорів.

У 2019-2021 роках спостерігалось постійне зростання кількості виявлених випадків зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги, за винятком 2020 року, коли відбулося зниження на 19,7%. Однак у 2022 році ця тенденція змінилася і кількість таких випадків знизилася на 43,4%, до 239. Це може свідчити про посилення заходів контролю та зміни у правоохоронній політиці, спрямовані на боротьбу з цими порушеннями. Незважаючи на загальне зниження кількості виявлених зловживань, у 2022 році, в умовах воєнного стану, з'явилися нові виклики. Зокрема, у прикордонних регіонах України, які межують з країнами ЄС, були зафіксовані непоодинокі випадки корупції. Ці випадки корупції були пов'язані з виїздом українських біженців за кордон та ввезенням гуманітарної допомоги. В умовах війни контроль за такими процесами може бути складнішим, а нестабільність може створювати можливості для корупційних зловживань.

²⁷ Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення самостійності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури : Закон України від 08.12.2023 р. № 3509-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3509-20>

У період 2019-2022 років було припинено злочинну діяльність та завершено досудове розслідування щодо 155 організованих злочинних угруповань, що мали корупційні зв'язки. Серед цих угруповань були 16 злочинних організацій та організованих груп, що діяли у сфері вчинення корупційних злочинів. Середньо чисельні організовані злочинні угруповання склалися переважно з 3 до 7 осіб. Фіксувалися також угруповання, що склалися з 8-11 осіб. У деяких випадках кількість учасників перевищувала 30 осіб, а іноді навіть 50 осіб. Усі зазначені організовані злочинні угруповання мали ієрархічну структуру, що включала чіткий розподіл ролей, системи контролю та підпорядкування. Це характерно для добре організованих злочинних організацій, які діють як структури з керівниками та виконавцями, що виконують різні функції всередині угруповання.

Корупційні злочини є однією з найбільш поширених форм злочинної діяльності, особливо серед посадових осіб юридичних осіб публічного права, які складають найбільшу категорію осіб, викритих у цих злочинах. Ця форма злочинності має тісний зв'язок з економічними процесами та часто спрямована на отримання неправомірної вигоди і незаконне збагачення. Корупційні злочини, вчинювані організованими злочинними угрупованнями, характеризуються широкою участю посадових осіб публічного права, адвокатів і представників правоохоронних органів, які забезпечують захист злочинної діяльності. Ці групи осіб діють узгоджено, використовуючи свої повноваження для отримання неправомірної вигоди, уникнення відповідальності та створення перешкод для правосуддя. Це вказує на складність боротьби з корупцією, оскільки залучення правоохоронців до злочинної діяльності ускладнює розслідування та притягнення винних до відповідальності.

Приклад: У серпні 2022 року викрито два епізоди діяльності злочинної організації під керівництвом экс-Голови Фонду Державного майна України. Перший – щодо корупції на «Одеському припортовому заводі», 99,56% акцій якого належить державі. За даними слідства, на початку 2020 року голова

Фонду Державного майна України домігся обрання «лояльних» членів наглядової ради «Одеського припортового заводу», які згодом погодили призначення учасника злочинної організації директором заводу. Підозрювані – тодішній голова Фонду Державного майна України, його приближена особа, два в.о. директора АТ «Одеський припортовий завод», два власники ТОВ – упродовж травня 2020 - жовтня 2021 років незаконно продовжували дію додаткових угод з підконтрольним їм ТОВ про перероблювання газу в карбамід та аміак для того, щоб і далі платити заводу менше за перероблювання сировини. Згодом члени злочинної організації зрозуміли, що постійне безпідставне продовження дії договору між АТ «Одеський припортовий завод» та підконтрольним ТОВ може викликати запитання, тож провели конкурсний відбір нового постачальника давальницької сировини, припускаючи перемогу в ньому саме підконтрольної їм компанії, надалі – незаконно скасували результати та підписали договір з наперед визначеним ТОВ. У результаті за період з травня 2020 року до жовтня 2021 року АТ «Одеський припортовий завод» недоотримало понад 300 млн грн. Другий епізод діяльності злочинної організації стосується «Об'єднаної гірничохімічної компанії» (100% належить державі в особі Фонду Державного майна України). У жовтні 2020 року організатор злочинної організації домігся призначення «лояльного» в.о. директора АТ «Об'єднаної гірничо-хімічної компанії». Той, зі свого боку, на виконання вказівок «зверху» впродовж 2020-2021 років від імені держпідприємства умисно уклав чотири контракти про продаж титановмісної сировини (ільменітового концентрату) з підконтрольною раднику голови Фонду Державного майна України чеською компанією за заниженими цінами. Цей товар потім перепродали за ринковими цінами. Як встановило слідство, ільменітовий концентрат поставили підприємствам рф та на територію тимчасово окупованого Криму. Це призвело до заподіяння державі збитків у понад 118 млн грн. Внаслідок двох епізодів діяльності злочинної організації державі заподіяно понад 400 млн грн збитків. Члени злочинної організації також підозрюються у легалізації (відмиванні) доходів, одержаних злочинним шляхом, на суму понад 10 млрд грн.

Оцінка ризиків корупції є важливим інструментом для виявлення впливу злочинних спільнот на економічні процеси та забезпечення економічної безпеки регіонів. Індикатори корупції, такі як зловживання службовим становищем, фінансові махінації, непрозорість процедур та конфлікт інтересів, можуть слугувати сигналами для виявлення злочинних структур та їхнього впливу (таблиця 2.3).

Для зниження ризиків корупції необхідно впроваджувати комплексні заходи, включаючи посилення законодавчої бази, розвиток інституційної спроможності, забезпечення прозорості та активізацію громадського контролю. Лише за умов скоординованих зусиль держави, бізнесу та громадянського суспільства можливо забезпечити ефективну боротьбу з корупцією та підвищити рівень довіри до державних інституцій.

Таблиця 2.3.

Методи оцінки ризиків корупції

Методи	Сфера застосування	Характер впливу
Аналіз даних	Індекси корупції	Використання національних та міжнародних індексів корупції, таких як індекс сприйняття корупції Transparency International, для оцінки рівня корупції в регіоні.
	Статистичний аналіз	Аналіз статистичних даних про кількість виявлених випадків корупції, підозрілих фінансових операцій та порушень у сфері державних закупівель.
Моніторинг та аудит	Регулярні перевірки	Проведення регулярних перевірок державних закупівель та фінансової діяльності державних установ незалежними аудиторами; моніторингу способу життя посадових/службових осіб та перевірка їхніх декларацій про

Методи	Сфера застосування	Характер впливу
		доходи і майно.
	Громадський моніторинг	Залучення громадських організацій та журналістів до моніторингу процедур державних закупівель та виявлення випадків корупції.
Соціологічні дослідження	Опитування громадян та підприємців	Проведення опитувань для виявлення рівня довіри до державних інституцій, частоти випадків вимагання хабарів та інших корупційних дій.
	Аналіз громадської думки	Аналіз результатів соціологічних досліджень для виявлення основних проблем та ризиків, пов'язаних з корупцією.

Джерело: складено авторами.

Взаємодія між суб'єктами впливу може бути досить складною та динамічною, і різні форми таких відносин можуть включати опозицію, співпрацю, суперництво та незалежність. Кожна з цих форм взаємодії характеризується різними рівнями залученості та впливу на результативність учасників.

Опозиція означає пряме протистояння між суб'єктами, в бізнесі це може бути конкурентна боротьба, де один бізнес виграє частку ринку, змушуючи іншого поступитися або вийти з ринку. У політиці це може бути конфлікт між протилежними політичними силами, де перемога однієї сторони означає усунення або знищення іншої. У таких взаємодіях результативність визначається насильницькою експлуатацією або знищенням противника.

Відносини між суб'єктами можуть переходити від однієї форми до іншої залежно від контексту і ситуації. Наприклад, опозиція може перейти у

співпрацю, якщо обидві сторони розуміють, що співпраця принесе більше вигоди. Аналогічно, співпраця може перерости в суперництво, якщо з'явиться більше можливостей для індивідуальної вигоди.

Ці чотири категорії – опозиція, співпраця, суперництво та незалежність є ключовими для розуміння взаємовідносин між суб'єктами впливу. Залежно від контексту учасники можуть вибирати різні форми взаємодії, прагнучи досягти максимальних результатів. У сучасних умовах ці відносини постійно змінюються та адаптуються, що підкреслює динаміку взаємодії між різними соціальними, економічними і політичними акторами.

Злочинні спільноти традиційно сприймають державу як об'єкт експлуатації, використовуючи її інститути для досягнення своїх цілей. Вони не прагнуть до прямого захоплення влади, як це роблять терористичні організації, але їхня мета це прогнозований вплив на державні структури, зокрема через корупцію, залякування або маніпуляції. Це дозволяє їм використовувати слабкі місця державної системи для своїх інтересів, зокрема для легалізації доходів і уникнення переслідування.

Для злочинних угруповань держава не є цінністю сама по собі, але представляє інструмент для досягнення вигідних умов для злочинної діяльності. Злочинні спільноти проникають в державні структури, використовуючи їх слабкості (корупція, неефективність, політична нестабільність) для легалізації своїх доходів або для впливу на прийняття рішень, які їм вигідні. Посадові особи органів влади та місцевого самоврядування для організованих злочинних спільнот є інструментами для маніпулювання владою. Через корупцію або інші форми впливу злочинці отримують контроль над ключовими державними функціями, що дозволяє їм уникати кримінальної відповідальності або створювати умови для своєї діяльності. Як зазначає Д. Діккі, «мафія не є альтернативним урядом, але вона ефективно використовує силу та слабкість держави для досягнення власних інтересів»²⁸.

---

²⁸ Крамаренко Ю. М., Скок О. С., Шевченко Т. В., Хашев В. Г. Сучасні питання протидії організованій злочинності в Україні та закордоном : монографія. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 216 с.

Подібно до великого бізнесу злочинні спільноти часто залежать від державної підтримки або мінімуму державного втручання у їхні справи. Вони зацікавлені в тому, щоб держава була достатньо слабкою для того, щоб їм було легше проникати в її інститути, але не настільки слабкою, щоб це загрожувало їхньому впливу або стабільності їхніх операцій.

Отже, організовані злочинні угруповання використовують державу як об'єкт експлуатації, проникаючи в її структури і використовуючи її слабкості для своїх інтересів. Вони прагнуть до прогнозованого впливу на державу, але не до захоплення влади, як це характерно для терористичних організацій. В авторитарних режимах організована злочинність може втрачати свої позиції через посилений контроль з боку держави, але вона завжди адаптується до змін у політичній системі, шукаючи нові можливості для впливу та отримання вигоди (таблиця 2.4.).

Ознаки впливу економічних процесів на місцевому рівні є важливими індикаторами ризиків, пов'язаних з діяльністю злочинних спільнот. Комплексний підхід до їх виявлення та аналізу, включаючи економічний, соціологічний та правовий аналіз, а також використання сучасних технологічних інструментів, дозволяє ефективно моніторити та мінімізувати негативний вплив злочинних структур на місцеву економіку.

Таблиця 2.4.

Законодавчі та регуляторні заходи до мінімізації впливу злочинних спільнот

Заходи	Сфера застосування	Характер впливу
Посилення правового регулювання	Моніторинг законодавства	Прийняття нових законів та внесення змін до існуючих для посилення відповідальності за економічні злочини, такі як корупція, відмивання грошей та ухилення від сплати податків.
	Ефективне	Забезпечення належного виконання

Заходи	Сфера застосування	Характер впливу
	застосування діючих норм законодавства	законодавства через підвищення кваліфікації працівників правоохоронних органів та судової системи.
Антикорупційні заходи	Створення антикорупційних органів	Впровадження спеціалізованих антикорупційних органів, які будуть відповідальні за розслідування та запобігання корупційним діям.
	Прозорість та підзвітність	Забезпечення прозорості у діяльності державних та місцевих органів влади через обов'язкове оприлюднення інформації про їхню діяльність та фінансові операції.
Підтримка малого та середнього бізнесу	Фінансові стимули	Надання податкових пільг та грантів для розвитку малого та середнього бізнесу, що знижує їхню залежність від нелегальних фінансових потоків.
	Доступ до фінансування	Забезпечення доступу до кредитних ресурсів через розвиток місцевих банківських установ та мікрофінансових організацій.
Диверсифікація економіки	Розвиток різних секторів	Підтримка різних секторів економіки для зменшення залежності від однієї галузі та зниження ризиків економічної нестабільності.
	Інновації та технології	Заохочення впровадження новітніх технологій та інновацій для підвищення конкурентоспроможності місцевих підприємств.
Освіта та	Професійна	Розвиток системи професійної освіти для

Заходи	Сфера застосування	Характер впливу
підвищення кваліфікації	освіта	підготовки висококваліфікованих спеціалістів, що сприятиме зниженню рівня безробіття та економічної вразливості населення.
	Навчальні програми	Впровадження навчальних програм для підвищення кваліфікації працівників, що допоможе їм адаптуватися до змін на ринку праці та зменшить залежність від нелегальних джерел доходу.
Підтримка соціально вразливих груп	Соціальні програми	Реалізація програм соціальної підтримки для вразливих груп населення, що включають фінансову допомогу, доступ до медичних послуг та житла.
	Інтеграційні заходи	Підтримка програм реінтеграції для осіб, які були залучені до злочинної діяльності, з метою їхнього повернення до суспільства.
Використання інформаційних технологій	Електронне урядування	Впровадження систем електронного урядування для підвищення прозорості та підзвітності державних і місцевих органів влади.
	Системи моніторингу	Використання сучасних систем моніторингу та аналізу даних для виявлення підозрілих фінансових операцій та запобігання економічним злочинам.
Розвиток кібербезпеки	Захист інформаційних систем	Забезпечення захисту інформаційних систем місцевих підприємств та державних установ від кіберзлочинів.

Заходи	Сфера застосування	Характер впливу
	Навчання кібербезпеці	Проведення навчальних програм з кібербезпеки для підвищення обізнаності працівників та громадян про загрози та методи їхнього запобігання.

Джерело: складено авторами.

Отже, мінімізація впливу злочинних спільнот на економічні процеси на місцевому рівні вимагає комплексного підходу, що включає правові, економічні, соціальні та технологічні заходи. Важливо використовувати міждисциплінарний підхід, залучати громадськість та застосовувати сучасні технології для ефективного моніторингу та запобігання економічним злочинам. Лише таким чином можна забезпечити економічну безпеку, сприяти стійкому розвитку та підвищити рівень добробуту населення.

Таким чином, забезпечення економічної безпеки на місцевому рівні потребує скоординованих зусиль усіх зацікавлених сторін та впровадження сучасних методів та технологій для запобігання впливу злочинних спільнот на економічні процеси.

РОЗДІЛ 3. ПОРЯДОК ТА ОСОБЛИВОСТІ АНАЛІЗУ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ НА МІСЦЕВОСТІ ЯК ІНДИКАТОРУ РИЗИКІВ ВПЛИВУ ЗЛОЧИННИХ СПІЛЬНОТ

3.1. Аналіз впливу глобалізації та міжнародної інтеграції на діяльність злочинних спільнот, особливо в контексті відмивання грошей, контрабанди та міжнародної організованої злочинності

Глобалізація, яка сприяє інтеграції світових економік і розвитку транскордонних зв'язків, значно впливає на характер і масштаби діяльності злочинних спільнот. Злочинці активно використовують переваги відкритості кордонів, складних міжнародних фінансових механізмів і сучасних технологій для здійснення економічних злочинів, таких як відмивання грошей, фінансування тероризму, контрабанда та кіберзлочинність. У цьому розділі розглянуто основні аспекти цього впливу, а також визначено ключові тенденції та виклики, пов'язані з глобалізацією злочинної діяльності.

Найбільш суттєвим впливом на політичну діяльність та оборону держави нині є ескалація напруженості у трьох ключових геополітичних конфліктах – Україні, Ізраїлі та Тайвані, що має потенціал серйозно змінити міжнародний порядок, впливаючи на глобальну економіку та загальну безпеку країн ЄС. Враховуючи це, доцільно вести мову про низку наслідків, які можуть спричинити негативний вплив на формування надійної фінансової системи держав ЄС.

Варто зазначити, що події в зазначених регіонах можуть спричинити перерозподіл впливу між великими державами, особливо з урахуванням зростаючої ролі Китаю та його стратегічних інтересів у Тайвані, а також інтересів росії в Україні та зміцнення позицій США в цих конфліктах²⁹. Із

---

²⁹ The Global Risks Report. 2023. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_Risks_Report_2023.pdf?_gl=1*xfn6qf*_up*MQ..&gclid=Cj0KCQjwiY OxBhC5ARIsAIvdH51vIDNMfYoiEptVX-luroDkPd6aWXR1krbyALaskCMRh6m50oyF128aAjNyEALw_wcB

зазначеного можна зробити висновок, що збільшення геополітичної нестабільності може призвести до значних економічних втрат через логістичні перебої в ланцюгах поставок, коливання цін на енергоносії та стратегічні ресурси, а також через зростання військових витрат. А відтак військові дії можуть призвести не тільки до викликів та загроз для економічної безпеки країн ЄС, але й до екологічних катастроф, які вплинуть на природні ресурси, створюючи додаткові виклики. Варто зазначити, що також зазначені вище конфлікти призводять до внутрішніх переміщень населення, збільшення бідності та соціальної нерівності, що своєю чергою викликає додаткові соціальні напруження та нові виклики для економічної безпеки країн ЄС.

Тобто економічні злочини часто мають транскордонний елемент: злочинні угруповання переміщують свої активи в інші країни, намагаючись уникнути покарань чи конфіскації. Необхідно зазначити, що спільна робота в рамках договорів про відстеження, заморожування та конфіскації активів, отриманих шляхом порушення закону, є стратегічним пріоритетом у боротьбі Європейського Союзу з організованою злочинністю та основним напрямком розгляду справ Європейським агентством, що співпрацює з судовими та поліцейськими органами країн-членів ЄС (далі – EUROJUST). Ця організація має найкращі практики, які можуть значно підвищити ефективність розслідувань, судового переслідування та зрештою повернення доходів, отриманих злочинним шляхом.

За останні роки економічні злочини залишалися основними видами злочинів, які розглядав EUROJUST, зокрема у 2022 році було розглянуто 3683 справи у цій сфері. У 2022 році EUROJUST розглянув більше ніж 500 випадків фінансового шахрайства порівняно з 2021 роком³⁰. Протягом 2022 року EUROJUST сприяв великій кількості координаційних зустрічей, пов'язаних з протидією економічній злочинності. У цьому зв'язку варто відзначити, що з початку пандемії COVID-19 дедалі частіше для злочинних схем

---

³⁰ European Union Agency for Criminal Justice Cooperation. URL: <https://www.eurojust.europa.eu/annual-report-2022/key-cases-and-developments/economic-crime>

використовувалися торгові онлайн-платформи. Ця тенденція збереглася у 2023 році, про що свідчить велика кількість випадків шахрайства з інвестиціями, зареєстрованих в EUROJUST³¹.

У 2022 році EUROJUST уперше, разом зі Швецією та Європолом, став співкерівником операційної діяльності EMPACT щодо шахрайства всередині співтовариства (МТІС). Учасники цієї спеціалізованої групи включають 13 держав-членів, а також Європол, Європейський офіс по боротьбі з шахрайством (OLAF), Генеральний директорат Європейської комісії з питань юстиції та Європейську прокуратуру (EPPO) як спостерігача. Шахрайство МТІС завдає шкоди бюджетам ЄС і національним бюджетам, а також ускладнює успішне розслідування, переслідування та засудження. Боротьба з цим видом шахрайства є однією з цілей пріоритету EMPACT 2022-2025 щодо шахрайства, економічних і фінансових злочинів. Зокрема, EUROJUST допомагає країнам де є випадки шахрайства з інвестиціями у правових питаннях, особливо, що стосуються транскордонних справ³².

Упродовж 2022 року тривала законодавча процедура пакету з чотирьох пропозицій щодо посилення Європейського Союзу по боротьбі з відмиванням коштів та фінансуванню тероризму, метою якого є покращення виявлення підозрілих операцій і діяльності, які вчиняються злочинцями з метою відмивання незаконних доходів або фінансування терористичної діяльності через фінансову систему.

Щодо питань та пропозицій, які аналізуються у Звіті EUROJUST про відмивання грошей, ключовими є виявлення бенефіціарних власників злочинних активів та труднощі, пов'язані з неправомірним використанням криптовалют. Також у звіті аналізуються випадки відмивання коштів, зареєстровані в EUROJUST з 1 січня 2016 року до 31 грудня 2021 року³³. Злочини щодо захисту фінансових інтересів Європейського Союзу (PIF) – це злочини проти фінансових

---

³¹ European Union Agency for Criminal Justice Cooperation. URL: <https://www.eurojust.europa.eu/annual-report-2022/key-cases-and-developments/economic-crime>

³² Europol. URL: <https://www.europol.europa.eu/crime-areas/economic-crime>

³³ Eurojust Report on Money Laundering. 2022. URL: <https://www.eurojust.europa.eu/publication/eurojust-report-money-laundering>

інтересів Європейського Союзу, як визначено в Директиві 2017/1371 (Директива PIF). Протягом 2022 року EUROJUST розглядав дещо більшу кількість справ про злочини, пов'язані з PIF, порівняно з 2021 роком³⁴.

Варто відзначити, що у березні 2022 року EUROJUST надав свій внесок на основі своєї роботи зі злочинами PIF для дослідження Європейської комісії на підтримку звіту про реалізацію боротьби з шахрайством у фінансових інтересах Союзу за допомогою кримінального права. Дослідження оцінює транспозицію та імплементацію Директиви PIF та охоплює статистичні дані щодо відповідних кримінальних злочинів. Другий звіт про імплементацію Директиви PIF з цих питань був опублікований у вересні 2022 року³⁵.

Таким чином, економічні та фінансові злочини є одним із пріоритетів ЄС у боротьбі з організованою злочинністю в рамках EMPACT 2022-2025. Сфери економічних злочинів, які особливо мають професійний інтерес для слідчих Європолу, включають: шахрайство MTIC (Missing Trader Intra Community Fraud), яке передбачає ухилення від сплати податку на додану вартість (ПДВ) у ЄС, що призводить до втрати доходів держав-членів у мільярди євро; акцизне шахрайство, що відноситься до контрабанди товарів, що оподатковуються високими податками, таких як тютюн, алкоголь і паливо; легалізації (відмиванню) доходів.

В умовах постійної технологічної та економічної динаміки процеси легалізації набувають більш високого ступеня складності та таємності, ускладнюючи їх вчасне виявлення та запобігання.

За офіційними даними Офісу Генерального прокурора зафіксовано стрімке зростання кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень, передбачених статтею 209 КК України, застосування нових методів і інструментів незаконної діяльності, які постійно змінюються і вдосконалюються.

Сучасний стан, рівень та динаміка показує, що легалізація майна стає все

---

³⁴ Eurojust Report on Money Laundering. 2022. URL: <https://www.eurojust.europa.eu/publication/eurojust-report-money-laundering>

³⁵ Report from the commission to the European Parliament and the Council. 2022. URL: <https://db.eurocrim.org/db/en/doc/3758.pdf>

більш складним та схематичним процесом, зокрема за рахунок розвитку нових технологій та міжнародної діяльності. Адже зміни в політичних, економічних умовах та геополітичних факторах можуть впливати на способи та обсяги легалізації. Наявність у державі тривалий час збройних конфліктів між українськими силами та бойовиками рф викликають нестабільність, включаючи загострення соціальних проблем, створюють умови, які сприяють зростанню різних видів злочинності, а в першу чергу – економічної³⁶.

Так, протягом 2019–2024 років у Єдиному реєстрі досудових розслідувань обліковано 3048 кримінальних правопорушення, передбачених ст. 209 КК України. За результатами проведеного аналізу зафіксовано збільшення кількості облікованих таких кримінальних правопорушень з 283 у 2019 до 616 у 2024 роках. Це свідчить про наростаючу тенденцію легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, зокрема у 2019 році на 4,8%, у 2020 році – 6,5%, у 2021 році – 7,2%, у 2022 році – виражений ріст до 12,8%, в 2023 до 20%, та за 9 місяців 2024 року ріст становить 28,6%³⁷.

Операції з легалізації злочинно отриманого майна мають значний негативний вплив на всіх суб'єктів фінансово-економічної діяльності, зокрема на банківський сектор. Банківський бізнес, як і будь-який вид економічної діяльності, підкоряється загальним законам ринку і є вразливим по відношенню до численних загроз та ризиків. Протидія процесу виведення нелегальних коштів у законну площину є завданням не тільки банківського сектора. Проте саме банкам притаманний найвищий ризик використання їх у процесі легалізації кримінальних доходів, адже банки посідають центральне місце у фінансовій системі, тому значна частина схем відмивання грошей пов'язана з банківськими операціями. При цьому банківський сектор стає все більш привабливим не лише для традиційних, але й віртуальних схем, внаслідок впровадження фінансових

---

³⁶ Кундельська І. С. Запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом в Україні. URL: <https://clar.naiu.kiev.ua/items/107596af-beed-465b-b117-c63715d27ed8>

³⁷ Офіс Генерального прокурора. Статистика «Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування». URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushehennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>

інновацій та інтенсифікації електронних грошових розрахунків³⁸.

Окрім цього, серед нових злочинних практик можна виділити такі:

транспортування комерційних вантажів під виглядом гуманітарної допомоги. Так, аналізом положень постанови Кабінету Міністрів України від 01.03.2022 № 174 «Деякі питання пропуску гуманітарної допомоги через митний кордон України в умовах воєнного стану» встановлено, що на період дії воєнного стану пропуск через митний кордон України гуманітарної допомоги від донорів здійснюється шляхом подання декларації без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Таким чином, ризиком є спрощення процедур митного оформлення та послаблення контролю, яке може призводити до того, що під виглядом гуманітарної допомоги на митну територію України можуть ввозитися товари комерційного призначення або товари, обіг яких обмежено³⁹. На зміну постанови № 1741 прийнято постанову від 05.09.2023 № 953, в якій декларативний принцип зберігся. Так, згідно з п. 2 коментованого Порядку формування/подання декларації про перелік товарів, що їх визнають гуманітарною допомогою, за формою згідно з додатком 1 до Порядку можливе в електронній формі через єдиний державний інформаційний вебпортал «Єдине вікно для міжнародної торгівлі» або через автоматизовану систему реєстрації гуманітарної допомоги, процеси якої визначено Положенням № 927, або в паперовій формі безпосередньо в пункті пропуску через державний кордон України⁴⁰;

контрабанда дефіцитних товарів, зокрема паливно-мастильних матеріалів, з сусідніх держав до України. Зазначимо, що до 2024 року необхідність у рекриміналізації «товарної» контрабанди була дуже значною. Адже суспільна небезпека та очевидна потреба в відновленні раніше скасованої кримінальної відповідальності «товарної» контрабанди знаходить свій безпосередній прояв і в

---

³⁸ Внукова Н. М., Глібо С. В. Сучасні економіко-правові ризик-орієнтовані засоби регулювання розвитку ринку фінансових послуг: монографія. Харків, 2020. С. 114.

³⁹ Деякі питання пропуску гуманітарної допомоги через митний кордон України в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.03.2022 р. № 174. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/174-2022-%D0%BF#Text>.

⁴⁰ Деякі питання пропуску та обліку гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.09.2023 р. № 953. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/953-2023-%D0%BF#Text>.

реалізації недоброчесними бізнесменами в змові з корумпованими представниками органів державної низки масштабних за розмірами несплачених у державний бюджет схем⁴¹.

З 01 липня 2024 року прийнято Закон України від 09.12.2023 № 3513-IX «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо криміналізації контрабанди товарів», яким вносяться зміни до двох статей Кримінального кодексу України, а саме статті 201 «Контрабанда культурних цінностей та зброї» та статтю 201-1 «Контрабанда лісоматеріалів та цінних порід дерев», а також Кримінальний кодекс доповнюється двома новими статтями, а саме статтею 201-3 «Контрабанда товарів» та статтею 201-4 «Контрабанда підакцизних товарів»⁴²;

нелегальне ввезення товарів, що підпали під санкції. Так, до прикладу, в серпні 2024 року київські митники викрили схему ввезення в Україну товарів в обхід санкцій через підставну компанію, яка намагалася ввезти водонагрівачів на суму понад 2 млн грн. Щодо неї та її кінцевого бенефіціарного власника Україна запровадила економічні та інші обмежувальні санкції. Фігуранти використали нещодавно створену в Україні підставну компанію і завозили товар через третю країну.

Аферу виявили під час огляду товарів. На пакуванні та на самому обладнанні митники побачили маркування. Там було зазначено експортером компанію, що знаходиться під санкціями, а імпортером – компанію, що їй належить на правах 100% власності. Товар вилучено до рішення суду⁴³.

Таким чином, глобалізація здійснила значний вплив на структуру, характер і масштаби діяльності злочинних спільнот, сприяючи формуванню транснаціональної організованої злочинності. Інтеграція світової економіки

---

⁴¹Сучасний стан та перспективи розвитку митних правовідносин в Україні: колективна монографія / за заг. ред. Д. В. Приймаченка. Дніпро: ВД «Гельветика», 2018. С. 238–239.

⁴² Про внесення змін до Кримінального та Кримінально процесуального кодексів України щодо криміналізації контрабанди товарів: Закон України від 09.12.2023 р. № 3513-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3513-20#Text>.

⁴³ Підсанкційна компанія намагалася ввезти в Україну водонагрівачі на суму понад 2 млн грн: київські митники викрили схему. URL: <https://suspilne.media/kyiv/822407-pidsankcijna-kompania-namagalasa-vvezti-v-ukrainu-vodonagrivaci-na-sumu-ponad-2-mln-grn-kiiivski-mitniki-vikrili-shemu/>

дозволила злочинцям масштабувати свої операції, використовуючи складні механізми міжнародної фінансової системи. Наприклад, переказ коштів через офшорні рахунки та криптовалюти значно ускладнює відстеження нелегальних фінансових потоків. Транспортні системи, зокрема контейнерні перевезення, сприяють переміщенню контрабандних товарів, включаючи наркотики, зброю тощо.

Глобалізація сприяла розвитку високого рівня адаптивності злочинних угруповань. Вони швидко реагують на зміни у правовому полі та міжнародних угодах, використовуючи нові технології та механізми для обходу регуляцій.

Ефективна боротьба з глобалізованою злочинністю потребує інтеграції зусиль національних урядів, міжнародних організацій та правозастосовних органів. Співпраця між державами у сфері відстеження фінансових потоків, обміну інформацією та координації розслідувань є ключовою умовою для протидії транснаціональним загрозам (таблиця 3.1.).

Таблиця 3.1.

Вплив глобалізації на злочинні спільноти

Види	Сфера застосування	Характер впливу
Відмивання грошей	Міжнародні фінансові потоки	Глобалізація сприяла зростанню міжнародних фінансових потоків, що полегшило відмивання грошей через складні транснаціональні схеми. Злочинні спільноти використовують міжнародні банки, офшорні зони та фінансові інституції для легалізації нелегальних доходів.
	Електронні платіжні системи	Розвиток електронних платіжних систем та криптовалют надав злочинним угрупованням нові можливості для відмивання грошей та уникнення фінансового контролю.

Види	Сфера застосування	Характер впливу
Контрабанда	Глобальні торгові маршрути	Глобалізація створила численні можливості для контрабанди товарів через міжнародні торгові маршрути. Злочинні спільноти використовують глобальні ланцюги постачання для перевезення контрабандних товарів, таких як наркотики, зброя, рідкісні види тварин та підроблені товари.
	Порти та транспортні вузли	Інтеграція світової торгівлі збільшила кількість товарних потоків через порти та транспортні вузли, що створює додаткові можливості для приховування контрабандних вантажів серед легальних товарів.
Міжнародна організована злочинність	Транснаціональні злочинні мережі	Глобалізація сприяла розвитку транснаціональних злочинних мереж, які діють у багатьох країнах одночасно. Ці мережі включають наркокартелі, терористичні угруповання та мафіозні структури, що координують свої дії на міжнародному рівні.
	Кіберзлочинність	Глобальна інтеграція інформаційних технологій створила нові можливості для кіберзлочинності. Злочинні угруповання здійснюють кібернапади, крадіжку даних та шахрайство, використовуючи глобальну мережу Інтернет.

Джерело: складено авторами.

Легалізовані доходи, одержані злочинним шляхом, є одним із ключових елементів, що забезпечують фінансову базу для злочинних спільнот та корупційних схем, а також служать основним джерелом фінансування терористичних груп. Діяльність таких груп, як і організованої злочинності, має транснаціональний характер, що ускладнює їх виявлення та притягнення до відповідальності. Цей процес особливо активний у великих містах, таких як міста-мільйонники, а також у портових та прикордонних містах, де добре розвинені фінансові та промислові інфраструктури. Це створює сприятливі умови для здійснення складних злочинних фінансових операцій.

Найбільша кількість операцій з відмивання грошей відбувається у великих містах, таких як Київ, Харків, Одеса, Дніпро та Львів. Це зумовлено наявністю великої кількості фінансових установ, промислових підприємств і суб'єктів господарювання, що дозволяє злочинцям здійснювати складні фінансові операції, приховуючи джерела доходів. Прикордонні міста та портові регіони, такі як Одеса та Миколаїв, також стають осередками легалізації доходів через активні торгівельні зв'язки, транскордонні операції та можливості для незаконного переміщення грошових коштів.

Операції з відмивання грошей у маленьких містах України характеризуються специфікою, яка формується під впливом локальних економічних, соціальних та кримінальних чинників. Характер злочинного впливу в таких регіонах визначається оперативною обстановкою, тобто рівнем криміногенної активності, ефективністю роботи правоохоронних органів, а також ступенем корумпованості місцевих структур влади. Особливу роль у схемах легалізації незаконних доходів відіграють бюджетоформуючі підприємства, які часто стають основою для фіктивних фінансових операцій, зокрема через укладання підроблених контрактів, завищення вартості послуг або товарів, а також використання афілійованих суб'єктів господарювання. Сфери діяльності, що зазвичай залучаються до таких операцій, включають малий бізнес, аграрний сектор, будівництво, торгівлю нерухомістю та сферу послуг, де значна частина обороту припадає на готівкові розрахунки, що ускладнює контроль з

боку держави. Крім того, злочинний вплив часто реалізується через маніпуляції з місцевими бюджетами, залучення фіктивних підприємств до участі у державних програмах фінансування або дотацій, а також через корупційні зв'язки, які забезпечують прикриття незаконної діяльності.

Варто зазначити, що значна частина коштів, отриманих злочинним шляхом, легалізується через офшорні зони, де слабший контроль за фінансовими операціями та високий рівень конфіденційності. Злочинні організації використовують офшорні компанії для виведення капіталу з України, що дозволяє приховати походження коштів і уникнути державного контролю.

Відповідно до абзацу восьмого частини п'ятої статті 7 та абзацу четвертого частини першої статті 20 старої редакції Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» суб'єкт первинного фінансового моніторингу зобов'язаний встановити високий ризик ділових відносин (фінансової операції без встановлення ділових відносин), зокрема стосовно клієнтів, місцем проживання (перебування, реєстрації) яких є держава, віднесена Кабінетом Міністрів України до переліку офшорних зон⁴⁴.

Так, згідно з додатком, затвердженим розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2011 року № 143-р «Про віднесення держав до переліку офшорних зон», до переліку офшорних зон віднесено держави, зокрема понад 40 територій, серед яких Бахрейн, Беліз, Багамські Острови, Аруба, Британські Віргінські Острови, Віргінські Острови (США), Кайманові Острови, Пуерто-Ріко, Сент-Люсія, Ліберія, Маршальські Острови тощо⁴⁵.

У Податковому кодексі України (далі – ПКУ) визначено окремі критерії офшорних юрисдикцій, а також надано низку посилань на постанови Кабінету Міністрів України, зокрема стосовно контрольованих операцій.

---

⁴⁴ Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20/ed20191206#Text>.

⁴⁵ Про віднесення держав до переліку офшорних зон: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.02.2011 р. № 143-р. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143-2011-%D1%80#Text>.

Пунктом 39.2.1.1 ПКУ встановлено, що контрольованими операціями є господарські операції платника податків, що можуть впливати на об'єкт оподаткування податком на прибуток підприємств платника податків.

Також пп. 39.2.1.2 ПКУ встановлено, що під час визначення переліку держав (територій) для цілей підпункту «в» підпункту 39.2.1.1 цього підпункту Кабінет Міністрів України враховує такі критерії:

- держави (території), в яких ставка податку на прибуток підприємств (корпоративний податок) на 5 і більше в. п. нижча, ніж в Україні, або які надають суб'єктам господарювання пільгові режими оподаткування, або в яких особливості розрахунку бази оподаткування фактично дозволяють суб'єктам господарювання не сплачувати податок на прибуток підприємств (корпоративний податок) або сплачувати його за ставкою, на 5 і більше в. п. нижчою, ніж в Україні;

- держави, з якими Україною не укладені міжнародні договори з положеннями про обмін інформацією;

- держави, компетентні органи яких не забезпечують своєчасний та повний обмін податковою та фінансовою інформацією на запити центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику⁴⁶.

Так, найбільш поширеними методами виведення капіталу є: експорт за рахунок кредиту (відбувається поставка експортних товарів/послуг з відстрочкою оплати); авансування імпорту (проводиться оплата імпорту товарів/послуг без фактичної поставки); виплата нерезидентам відсотків та інших платежів за удаваними кредитами (позиками); виплата роялті за об'єкти інтелектуальної власності (платежі, що надходять як винагорода за користування/надання права користування авторськими правами на різні об'єкти інтелектуальної власності, які компанії можуть використовувати для зменшення податкових обов'язків через завищення цін на ці об'єкти та виведення коштів через офшорні компанії); повернення дивідендів (через механізм інвестування,

---

⁴⁶Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/ed20241001#Text>.

контрольовані іноземці створюють «чистий» капітал у офшорах, не розкриваючи свою реальну власність, вкладаючи кошти у статутні капітали українських компаній) тощо.

Використання вітчизняними підприємствами офшорних юрисдикцій з протиправною метою є однією з вагомих загроз національній безпеці, зокрема призводить до зниження рівня економічної безпеки, негативно впливає на захист критичної інфраструктури, а також має ознаки кримінальних правопорушень (зокрема, привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, зловживання владою та службовим становищем, службове підроблення, легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, фінансування тероризму, ухилення від оподаткування тощо) при наявності інших ознак (зокрема, удаваність укладених угод, відсутність економічного сенсу, намагання уникнути фінансового моніторингу, неналежний фінансовий моніторинг у банківських установах, необ'єктивно завищені проценти по кредитних договорах з нерезидентами, безпідставно завищені розміри роялті тощо).

Таким чином, відтік капіталу за кордон становить значну загрозу економічній безпеці країни, спричиняючи низку негативних наслідків: 1) зменшення дохідної частини державного та місцевих бюджетів, що обмежує можливості фінансування державних програм і примушує країну звертатися до зовнішніх запозичень, скорочуючи валютні резерви та власні ресурси для погашення зовнішньої заборгованості; 2) скорочення фінансування проєктів державно-приватного партнерства; 3) погіршення показників платіжного балансу через збільшення трансфертних операцій; 4) зниження обсягів виробництва і уповільнення зростання ВВП через брак інвестицій у розвиток виробничих потужностей тощо.

Приклад: У серпні 2020 р. правоохоронці оголосили про блокування фінансової піраміди B2B Jewelry, яка, за їхніми даними, зібрала 250 млн дол. США з 600 000 вкладників. При цьому засновнику B2B Jewelry, його дружині та

бухгалтеру інкримінували шахрайство з фінансовими ресурсами та легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом⁴⁷.

Також конвертаційні центри протягом останніх років залишалися одним із ключових каналів для легалізації доходів, зокрема для конвертації доходів у готівку, яка потім переправлялася за кордон. Ці центри є важливими елементами тіньової економіки, оскільки їх діяльність дозволяє організованим злочинним угрупованням приховувати джерела доходів і уникати контролю з боку держави.

Отже, легалізація злочинних доходів є серйозною загрозою для національної безпеки, оскільки ці кошти використовуються для фінансування тероризму, сепаратизму та інших видів злочинної діяльності. Крім того, вона тісно пов'язана з корупцією, яка допомагає приховувати злочини та уникати викриття. Для ефективної боротьби з легалізацією злочинних доходів необхідно посилювати контроль за фінансовими операціями, вдосконалювати механізми антикорупційної політики та підвищувати ефективність роботи правоохоронних органів.

***Приклад:** У ході досудового розслідування, розпочатого у 2022 р., встановлено, що попри введення санкцій та початок повномасштабного вторгнення збройних сил РФ на територію України, громадяни України - власники мережі ресторанів, кількість яких налічує до 70 закладів, 12 з яких розташовані у Москві, зберегли контроль над бізнесом на території країни-агресора шляхом перейменування московської частини бізнесу та передавши її в управління компанії, підконтрольній відомому російському ресторатору. Слідством також встановлено, що учасники схеми займалися легалізацією грошових коштів, отриманих в Україні незаконним шляхом з подальшим виведенням їх на територію РФ, а також на рахунки кіпрської компанії, через яку здійснювалося фінансування та управління бізнесом у РФ. Під час санкціонованого обшуку в головному офісі групи компаній, розташованому в*

---

⁴⁷ Оцінка загроз серйозної та/або організованої злочинності (звіт про результати оцінювання загроз серйозної та/або організованої злочинності - SOCTA Україна). URL: <https://mvs.gov.ua/upload/1/8/5/3/8/2/socta.pdf>

Києві, виявлено та вилучено документацію з відомостями про функціонування бізнесу на території рф, комп'ютерну техніку, готівкові кошти на загальну суму понад 1,5 млн грн, документацію, що має значення для розслідування кримінального провадження⁴⁸.

Розглянемо ще один з видів злочинів, такий як кібершахрайство, який поєднує в собі використання інформаційних технологій та наукомісткі стратегії інформаційно-психологічного впливу. Основною метою шахраїв є маніпулювання потерпілими, що часто ґрунтується на обмані та зловживанні довірою. Кібершахраї часто використовують онлайн-платформи та інтернет-магазини для здійснення шахрайських операцій. Вони створюють фіктивні оголошення про продаж товарів на маркетплейсах, соціальних мережах або фіктивних вебсайтах. Після того, як покупці здійснюють оплату або передплату за товар, шахраї не доставляють товар або доставляють продукцію, що не відповідає замовленню. Потерпілі не можуть отримати назад свої кошти, оскільки шахраї часто використовують підроблені дані та швидко закривають свої акаунти. Також фішингові посилення – це одна з найпопулярніших схем шахрайства, коли злочинці надсилають фальшиві електронні листи або повідомлення з посиланнями на фіктивні вебсайти. Метою таких повідомлень є крадіжка особистої інформації або даних для доступу до банківських рахунків. Жертви, перейшовши за посиланням, вводять свої персональні дані, що потрапляють до шахраїв, які використовують їх для здійснення незаконних операцій. Також злам соціальних мереж є поширеною практикою кіберзлочинців. Після зламу облікових записів шахраї можуть використовувати їх для поширення фейкових повідомлень або створення нових шахрайських схем.

Приклад: На Харківщині правоохоронцями викрито організоване злочинне угруповання, члени якого в телефонних розмовах випитували конфіденційні дані

---

⁴⁸ Оцінка загроз серйозної та/або організованої злочинності (звіт про результати оцінювання загроз серйозної та/або організованої злочинності - SOCTA Україна) URL: <https://mvs.gov.ua/upload/1/8/5/3/8/2/socta.pdf>

громадян, видаючи себе за представників мобільних операторів та працівників банку. Під приводом підтвердження верифікації користувача мобільного номеру отримували інформацію щодо останніх трьох номерів телефонів, з якими абонент спілкувався. Далі цю інформацію використовували для відновлення і перевипуску відповідної sim-карти та оформлювали онлайн-кредити. За іншою злочинною схемою правопорушники від імені співробітника кредитної організації телефонували громадянам та повідомляли, що на його ім'я нібито здійснюється оформлення кредиту. У такий спосіб зловмисники переконували потерпілого назвати надісланий пароль доступу до особистого кабінету у фінансовій установі. Після цього вони подавали від його імені заявку на видачу кредиту. Збитки від злочинної діяльності сягнули 500 тис. грн⁴⁹.

Таким чином, кібершахрайство є одним із найскладніших видів шахрайства, що включає використання сучасних інформаційних технологій для обману потерпілих. Основні схеми кіберзлочинців включають фішинг, злам облікових записів, маніпуляції під час онлайн-покупок та інші види прихованого психологічного впливу. Однак не всі форми шахрайства, пов'язані з використанням технологій, розглядаються як кібершахрайство. Наприклад, шахрайство через мобільний зв'язок або фіктивні оголошення не входять до цієї категорії.

Приклад: Правоохоронцями припинено роботу підпільного телекомунікаційного центру, який привласнив кошти громадян України та іноземців під виглядом участі у міжнародних інвестиційних проєктах. Нелегальний бізнес організували двоє громадян України та іноземець, які розробили і адміністрували спеціалізоване програмне забезпечення, що імітувало торги на міжнародних біржах та криптовалютних проєктах. Вони також створили мережу фішингових вебресурсів – копій сайтів міжнародних інвесткомпаній. Потенційних «інвесторів» організатори заманювали на

---

⁴⁹ Оцінка загроз серйозної та/або організованої злочинності (звіт про результати оцінювання загроз серйозної та/або організованої злочинності - SOCTA Україна). URL: <https://mvs.gov.ua/upload/1/8/5/3/8/2/socta.pdf>

підконтрольні ресурси через «ботмережу» рекламних акаунтів у популярних соцмережах. Потім зловмисники втручались у роботу систем електрозв'язку і телефонували потерпілим з підмінених закордонних номерів телефонів. Учасники організованого злочинного угруповання конвертували гроші у готівку через низку обмінних операцій з використанням криптовалют, електронних систем та банківських карток. Рахунки були оформлені на так званих «грошових мулів» – людей, банківські карти яких є транзитними для привласнених коштів. Зловмисники також заробляли на наданні послуг «аутсорсу» іншим шахрайським проектам. Задokumentовано, що до обладнання організатори залучили понад 100 найманих працівників⁵⁰.

Глобалізація та міжнародна інтеграція суттєво вплинули на діяльність злочинних спільнот, сприяючи зростанню відмивання грошей, контрабанди та міжнародної організованої злочинності. Для ефективної боротьби з цими викликами необхідні комплексні заходи, що включають посилення міжнародної співпраці, розвиток сучасних технологій, зміцнення правової бази та підвищення обізнаності населення.

Забезпечення координації дій на міжнародному рівні, впровадження новітніх технологій та освіта є ключовими елементами у протидії глобальній злочинності. Ефективна боротьба з транснаціональними злочинними угрупованнями сприятиме підвищенню безпеки, стабільності та добробуту на глобальному рівні.

3.2. Аналіз прозорості процедур державних закупівель та випадки конфлікту інтересів

Прозорість державних закупівель є важливим аспектом забезпечення ефективного та справедливого використання державних ресурсів. Недостатня

---

⁵⁰ Оцінка загроз серйозної та/або організованої злочинності (звіт про результати оцінювання загроз серйозної та/або організованої злочинності - SOCTA Україна). URL: <https://mvs.gov.ua/upload/1/8/5/3/8/2/socta.pdf>

прозорість у процесах закупівель може призводити до зловживань, корупції та конфліктів інтересів, що негативно впливає на економічний розвиток та довіру громадян до державних інституцій. У цьому розділі розглядаються основні аспекти прозорості державних закупівель та аналізуються випадки конфлікту інтересів.

Через механізм публічних закупівель держава забезпечує матеріальні ресурси для функціонування структур, діяльність яких фінансується переважно за рахунок бюджетних коштів. Цей інструмент також використовується для реалізації заходів, спрямованих на вирішення загальнодержавних завдань та стимулювання соціально-економічного розвитку країни. В Україні щорічно спостерігається суттєве зростання обсягів закупівель товарів, робіт і послуг, що здійснюються за рахунок публічних коштів для задоволення потреб державних інституцій.

Значення публічних закупівель визначається не лише великими обсягами коштів, спрямованими на задоволення суспільних потреб, але й реалізацією через цей інститут ряду важливих функцій держави. Зокрема, стратегічна функція спрямована на підтримку перспективних секторів економіки; інноваційна функція створює економічні умови для розвитку інноваційної продукції; контрольна функція забезпечує нагляд за ефективним використанням бюджетних ресурсів; соціальна функція сприяє зайнятості населення шляхом створення нових робочих місць; регулююча функція впливає на ринкову кон'юнктуру та створює попит на певні категорії товарів; стимулююча функція сприяє поліпшенню макроекономічних показників держави)⁵¹.

Фундаментальні зміни у сфері публічних закупівель в Україні розпочалися у 2015 році. 11 листопада того ж року Комітет Світової організації торгівлі (СОТ) з питань державних закупівель ухвалив рішення про приєднання України до Угоди СОТ про державні закупівлі. Це спричинило необхідність виконання міжнародних зобов'язань у сфері публічних закупівель, що вимагало поступової

---

⁵¹ Конащук Н. Е. Теоретичні засади здійснення публічних закупівель. *Економіка та підприємництво* : зб. наук. праць. Київ : КНЕУ, 2018. № 39. С. 93.

адаптації українського законодавства до стандартів Європейського Союзу. У зв'язку з цим з метою створення сучасної та ефективної системи публічних закупівель 25 грудня 2015 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про публічні закупівлі»⁵².

Саме ухвалення Закону України «Про публічні закупівлі» стало відправною точкою для активного реформування системи публічних закупівель, яке включало переведення всіх закупівель в електронний формат. Цей процес сприяв підвищенню прозорості, ефективності та конкурентності процедур закупівель, значно зменшивши можливості для корупційних дій. Впровадження електронних закупівель дозволило забезпечити відкритий доступ до тендерної інформації, полегшило участь у торгах для суб'єктів господарювання та покращило контроль за витрачанням бюджетних коштів. Для повної реалізації зазначених цілей важливо забезпечити комплексний підхід до вдосконалення законодавчої та інституційної бази публічних закупівель. Це включає запровадження нових механізмів контролю та нагляду, що гарантуватимуть прозорість процесів закупівель і мінімізуватимуть можливості для зловживань. Крім того, важливо активізувати процеси цифровізації, що дозволить автоматизувати ключові етапи проведення тендерів, зменшити вплив людського фактору та підвищити оперативність процедур.

Іншою важливою складовою є підвищення рівня професійної підготовки фахівців, задіяних у сфері публічних закупівель, та їх відповідальності за дотримання встановлених стандартів і норм. Важливу роль також відіграє активізація громадського контролю та залучення незалежних спостерігачів до моніторингу процесів закупівель, що сприятиме підвищенню довіри суспільства до системи.

Тільки за умови комплексної реалізації цих заходів можна досягти максимального ефекту від реформування системи публічних закупівель і забезпечити її повну відповідність міжнародним стандартам.

В Україні забезпечення процесу організації та контролю публічних

---

⁵² Про публічні закупівлі : Закон України від 25.12.2015 р. № 922-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/922-19>

закупівель здійснює система електронних закупівель «Prozorro». Ця платформа є важливим інструментом у сфері публічних закупівель в Україні, забезпечуючи відкритий і прозорий процес торгів. Через «Prozorro» державні замовники та комунальні підприємства оголошують тендери на закупівлю товарів, робіт і послуг, а підприємства та організації мають можливість брати участь у конкурентних торгах. Завдяки цій електронній системі забезпечується не лише відкритість процедур, але й підвищується рівень конкуренції та ефективності у використанні публічних коштів⁵³.

Система «Prozorro» є прикладом успішної інтеграції цифрових технологій у процеси державного управління, що дозволяє мінімізувати корупційні ризики та забезпечити рівний доступ до участі в тендерах для різних суб'єктів господарювання. Завдяки відкритості даних і можливості громадського моніторингу «Prozorro» сприяє підвищенню довіри до системи публічних закупівель. Крім того, її функціонування дозволяє скоротити час та витрати на проведення тендерних процедур, що позитивно впливає на ефективність використання державних ресурсів.

Однією з важливих особливостей цієї системи є її доступність для міжнародних учасників, що сприяє розширенню конкуренції та підвищенню якості товарів і послуг, які закуповує держава. Впровадження «Prozorro» також відповідає вимогам гармонізації законодавства України зі стандартами Європейського Союзу та світової практики у сфері публічних закупівель, що є важливим етапом на шляху до інтеграції України у світовий економічний простір.

Впровадження в Україні електронної системи «Prozorro» базується на інструментах «Open Procurement» з відкритим кодом, що забезпечує прозорість та відкритість процесів публічних закупівель. Структура цієї системи складається з кількох ключових елементів. Центральна база даних є основним компонентом, у якій зберігається вся інформація про процедури закупівлі, що

---

⁵³ Чебан Ю. Ю. Електронна система публічних закупівель в Україні: особливості функціонування та перспективи розвитку. *Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics»*. 2021. № 27. С. 56–59.

дозволяє забезпечити повний доступ до тендерної документації та результатів торгів. Другим важливим елементом є електронні майданчики, через які безпосередньо здійснюються закупівлі. Наразі до системи «Prozorro» підключено 13 акредитованих електронних майданчиків, які забезпечують доступ державних замовників і учасників до тендерних процедур, створюючи конкурентне середовище та полегшуючи взаємодію між ними⁵⁴.

Вплив пандемії COVID-19 позначився також на організації та законодавчо-нормативному регулюванні процесу публічних закупівель в Україні. Зокрема, у період пандемії публічні закупівлі набули критичного значення, оскільки від ефективності цього процесу залежали засоби, якими державні органи протидіяли поширенню захворювання. З метою швидкого забезпечення медичних закладів та інших установ необхідними ресурсами для боротьби з коронавірусом було дозволено здійснювати закупівлі, пов'язані з COVID-19, безпосередньо, минаючи стандартні процедури. Лише влітку 2021 року розпочався поступовий перехід до конкурентних процедур закупівель⁵⁵.

У зв'язку із запровадженням воєнного стану в Україні у лютому 2022 року, відповідно до Указу Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», Кабінет Міністрів України ухвалив Постанову № 169 «Деякі питання здійснення оборонних та публічних закупівель товарів, робіт і послуг в умовах воєнного стану» від 28.02.2022⁵⁶. Ця постанова регулює специфіку організації та проведення публічних закупівель в умовах надзвичайних обставин, пов'язаних із воєнним станом, зокрема забезпечує спрощення процедур закупівель для швидкого та ефективного задоволення потреб оборонного сектора та інших критичних сфер держави.

Однак у жовтні 2022 року розпочався новий етап у сфері публічних закупівель, оскільки правила їх здійснення зазнали суттєвих змін. У цей період

---

⁵⁴ Майданчики Prozorro. URL: <https://prozorro.gov.ua/majdanchiki-prozorro>.

⁵⁵ Гринько А. Розвиток системи державних закупівель в Україні. 2022. С. 143–144. URL: http://www.vtei.com.ua/doc/2022/23_03_2.pdf#page=139

⁵⁶ Деякі питання здійснення оборонних закупівель товарів, робіт і послуг в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 р. № 169. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/169-2022-%D0%BF> (втрата чинності на підставі Постанови КМ № 1275 від 11.11.2022).

ухвалено Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України «Про публічні закупівлі», на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування» від 12.10.2022 № 1178. Ця постанова встановила низку Особливостей, які змінили та/або доповнили положення Закону України «Про публічні закупівлі»⁵⁷.

Порівняно з Постановою № 169, Постанова № 1178 запровадила низку ґрунтовних змін у правове регулювання публічних закупівель. Ці зміни були спрямовані на подальшу адаптацію закупівельних процедур до умов воєнного стану, спрощення процесу закупівель у критично важливих сферах, забезпечення оперативного реагування на нагальні потреби держави та збереження балансу між ефективністю використання державних коштів і забезпеченням прозорості процедур.

Основними змінами, визначеними Постановою Кабінету Міністрів України № 1178, було здійснювати їх лише за такими методами: через електронний каталог Prozorro Market, через відкриті торги, а також шляхом укладення договору про закупівлю без застосування електронної системи закупівель. Водночас було скасовано переговорну процедуру закупівлі та відкриті торги з публікацією англійською мовою⁵⁸. Ці зміни спрямовані на спрощення та прискорення процедур закупівель в умовах воєнного стану, забезпечуючи при цьому мінімальні ризики для державних замовників і максимальну ефективність витрачання публічних коштів (таблиця 3.2).

Таблиця 3.2.

Прозорість процедур державних закупівель

---

⁵⁷ Про затвердження особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України «Про публічні закупівлі», на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування : Постанова Кабінету Міністрів України від 12.10.2022 р. № 1178. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1178-2022-%D0%BF>

⁵⁸ Там само.

Критерії	Сфера застосування	Характер впливу
Основні принципи прозорості	Відкритість та доступність інформації	Інформація про державні закупівлі повинна бути доступною для громадськості, включаючи оголошення про тендери, умови участі, критерії відбору та результати проведених процедур.
	Чіткі та зрозумілі процедури	Процедури державних закупівель мають бути чітко визначеними та зрозумілими для всіх учасників. Це включає розробку стандартних правил і процедур, що регулюють процес закупівель на всіх етапах.
Механізми забезпечення прозорості	Електронні системи закупівель	Впровадження електронних платформ для проведення тендерів та закупівель значно підвищує прозорість процесів, зменшує можливості для корупції та забезпечує рівні умови для всіх учасників.
	Публічний контроль та моніторинг	Створення умов для громадського контролю за процедурами закупівель, включаючи доступ до інформації для неурядових організацій та журналістів.
Оцінка рівня прозорості	Індекси прозорості	Використання індексів прозорості державних закупівель, які оцінюють рівень відкритості та підзвітності процедур. Такі індекси можуть бути розроблені як національними, так і міжнародними організаціями.
	Аудит та перевірки	Проведення регулярних аудитів та перевірок державних закупівель незалежними органами для виявлення та попередження порушень.
Визначення конфлікту	Конфлікт інтересів	Це ситуація, коли особисті інтереси посадової особи або її близьких осіб вступають у

Критерії	Сфера застосування	Характер впливу
інтересів		суперечність з її службовими обов'язками, що може вплинути на об'єктивність та неупередженість прийняття рішень.
Види конфліктів інтересів у державних закупівлях	Прямий конфлікт інтересів	Виникає, коли посадова особа безпосередньо зацікавлена в результатах тендеру через власність або інші фінансові інтереси в компанії-учаснику.
	Непрямий конфлікт інтересів	Має місце, коли посадова особа не має прямого фінансового інтересу, але знаходиться під впливом близьких осіб або отримує інші вигоди від результатів тендеру.
Механізми виявлення та запобігання конфліктам інтересів	Декларування інтересів	Вимога до посадових осіб декларувати свої фінансові інтереси та інтереси їхніх близьких осіб для виявлення потенційних конфліктів.
	Аналіз зв'язків	Використання аналітичних інструментів для виявлення зв'язків між посадовими особами та учасниками тендерів.
	Зовнішній контроль	Залучення незалежних експертів та організацій для перевірки процедур закупівель та виявлення конфліктів інтересів.

Джерело: складено авторами.

У багатьох країнах світу публічні закупівлі визнані ефективним інструментом забезпечення економного та раціонального використання бюджетних коштів. Кожна держава розробила власні правила та практики у сфері публічних закупівель, які відповідають її правовій системі, економічним умовам та національним інтересам. Вивчення і впровадження кращих міжнародних практик може сприяти подальшому вдосконаленню системи

публічних закупівель в Україні, забезпечуючи підвищення рівня прозорості, конкурентності та ефективності використання публічних ресурсів.

У Європейському Союзі публічні закупівлі є важливою складовою економіки, на яку припадає близько 15% ВВП. Починаючи з 1970-х років, ЄС запровадив законодавство, яке гарантує відкритість і конкурентність ринку публічних закупівель, забезпечуючи рівні та справедливі вимоги до постачальників. Правила ЄС щодо публічних закупівель охоплюють різні аспекти, зокрема оголошення про договори, процедури оцінки корпоративних повноважень, укладання контрактів і правові заходи у разі порушення цих правил.

Відповідно до норм ЄС кодифіковані низка директив, які періодично оновлюються з метою адаптації до нових економічних умов і викликів. Основна мета цих директив не в уніфікації національних правил державних закупівель, а у стандартизації процедур, яких повинні дотримуватися держави-члени ЄС, коли очікувана сума закупівель перевищує визначені порогові показники. Таким чином, директиви ЄС спрямовані на створення загальноєвропейського ринку публічних закупівель, що сприяє підвищенню конкуренції, прозорості та ефективності витрат публічних коштів у державах-членах⁵⁹.

У процесі цифровізації публічних закупівель країни Європейського Союзу все частіше інтегрують свої системи електронних закупівель з іншими державними ІТ-системами, такими як бюджетні інтерфейси, реєстри підприємств і податкові системи, бази даних соціального забезпечення, державні фінансові системи та системи планування ресурсів підприємства. Ця інтеграція є свідченням того, що цифрова трансформація державних процесів відбувається швидкими темпами, і спрямована на підвищення ефективності та прозорості державного управління.

Багато країн ЄС впроваджують електронний підпис та електронні рахунки-фактури у свої системи електронних закупівель, що полегшує документообіг, зменшує адміністративні витрати та мінімізує ризики помилок і корупційних дій.

---

⁵⁹ Методичний посібник з публічних закупівель. URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/575/1.pdf>

Це свідчить про поступове створення повноцінної цифрової екосистеми у сфері публічних закупівель, яка забезпечує швидкий доступ до інформації, покращує координацію між державними структурами та сприяє ефективному використанню публічних коштів⁶⁰.

Також варто розглянути механізм публічних закупівель у Сполучених Штатах Америки, який може бути корисним для України, оскільки економіка США є прикладом для багатьох інших країн і виступає потужним гравцем на світовій арені. У Сполучених Штатах процедури закупівель переважно здійснюються через централізовану електронну систему, втручання в роботу якої вважається правопорушенням. Це сприяє мінімізації людського фактора, що у свою чергу підвищує рівень прозорості процесу та забезпечує реалізацію принципу добросовісної конкуренції серед учасників торгів⁶¹. Такий підхід дозволяє створити сприятливе середовище для ефективного використання державних коштів та досягнення максимальних результатів від проведених закупівель, що є важливим прикладом для подальшого вдосконалення української системи публічних закупівель.

Зокрема, рівень корупції в державному секторі США є одним із найнижчих завдяки постійному розвитку та вдосконаленню системи управління публічними закупівлями. Серед механізмів для зниження корупційних ризиків у сфері публічних закупівель виділяють адміністративні, нормативні та соціальні. Адміністративні заходи включають постійні зміни посадових осіб, відповідальних за проведення закупівель, що запобігає концентрації влади та зловживанням. Нормативні заходи охоплюють як кримінальне переслідування корумпованих посадовців та їхніх контрагентів, так і формування «чорних списків» недобросовісних постачальників, що унеможлиблює їхню подальшу участь у публічних торгах. Соціальні заходи спрямовані на посилення громадського контролю за процесами публічних закупівель та підвищення

---

⁶⁰ Ткаченко Н. Б. Цифровізація в публічних закупівлях. *Вісник університету банківської справи*. 2020. № 3. С. 104–111.

⁶¹ Ситник А.І., Карпенко Є.А. Зарубіжний досвід регулювання конкурентних процедур закупівель та дотримання принципу добросовісної конкуренції серед учасників торгів. *ПУЕТ*. 2021. С. 140–142.

прозорості процедур, що суттєво знижує можливості для корупційних дій⁶².

Таким чином, дослідження процесів організації та контролю публічних закупівель у зарубіжних країнах є надзвичайно важливим і корисним для адаптації та впровадження в Україні. Основними принципами, на яких базуються системи публічних закупівель інших країн, є прозорість процедур, запобігання корупційним діям, а також забезпечення системності та відкритості процесів. Багато держав використовують публічні закупівлі стратегічно, розглядаючи їх не лише як інструмент ефективного задоволення потреб держави, але і як важливий засіб державного регулювання для досягнення цілей національної політики у відповідності до національних пріоритетів та міжнародних зобов'язань. Водночас в Україні публічні закупівлі досі часто розглядаються окремо від програм соціально-економічного розвитку країни, що знижує їх потенціал як ефективного інструменту державної політики.

В Україні публічні закупівлі завжди були вразливі до зловживань, що призводить до значних фінансових втрат для державного бюджету. За даними Служби безпеки України, щорічні втрати, спричинені корупційними схемами у сфері публічних закупівель, становили від 10 до 15% видаткової частини державного бюджету, що еквівалентно 35-52,5 млрд грн⁶³. Ці показники свідчать про необхідність подальшого вдосконалення механізмів контролю та підвищення прозорості у процесах закупівель для зменшення корупційних ризиків і ефективного використання державних коштів.

З метою забезпечення належного контролю та зниження рівня порушень необхідно не тільки посилити нагляд за дотриманням законодавчих вимог, але й підвищити прозорість процесів шляхом впровадження сучасних цифрових технологій та інструментів. Це включає створення автоматизованих систем моніторингу, які дозволять виявляти можливі ризики та порушення на ранніх

---

⁶² Сідова Д. Р. Публічні закупівлі: досвід розвинених країн. *Тенденції та перспективи розвитку економіки XXI століття очима молоді*: матеріали V Міжвуз. студ. наук. конф. (м. Харків, 20 трав. 2021 р.). Харків: ХНПУ, 2021. С. 115–116.

⁶³ Дубініна М. В., Чебан Ю. Ю., Сирцева С. В., Верховодов О. С. Моніторинг публічних закупівель: стан та напрями удосконалення. *Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics»*. 2022. № 32. С. 46.

етапах, а також збільшення доступу громадськості до інформації про публічні закупівлі. Крім того, важливим є підвищення рівня професійної підготовки посадових осіб, відповідальних за проведення закупівель, з метою мінімізації людського фактора та підвищення відповідальності за прийняття рішень. Лише комплексний підхід до реформування системи публічних закупівель зможе забезпечити ефективне витрачання державних ресурсів і сприяти боротьбі з корупцією.

Продовжуючи впровадження стратегії розвитку публічних закупівель, особливу увагу буде приділено вдосконаленню регуляторної бази, яка відповідатиме стандартам Європейського Союзу, що дозволить знизити бар'єри для участі міжнародних постачальників та забезпечить більшу конкурентність у сфері закупівель. Крім того, інтеграція інноваційних технологій, таких як штучний інтелект та аналітичні системи, дозволить покращити контроль за процесами закупівель і забезпечити своєчасне виявлення потенційних порушень та зловживань.

Очікується також розвиток системи професійної підготовки фахівців у сфері публічних закупівель. Це сприятиме підвищенню компетентності та професіоналізму відповідальних осіб, що відіграватиме ключову роль у забезпеченні прозорості та ефективності процедур.

Додатково, впровадження електронних контрактів та автоматизованого процесу оскарження зменшить часові та адміністративні витрати на проведення тендерів, сприятиме прискоренню закупівель і підвищенню якості товарів та послуг, що постачаються державі. Реалізація цих заходів є важливим кроком до створення сучасної, прозорої та ефективної системи публічних закупівель, яка відповідатиме найкращим міжнародним практикам.

Одним із перспективних напрямів є інтеграція публічних закупівель з Електронною системою управління відбудови, яка стосується реалізації програми відновлення тривалістю десять років і вартістю сотні мільярдів гривень.

У планах на 2024 рік передбачається подальша цифровізація процесів:

переведення більшої частини тендерної документації в електронний формат, поширення функціоналу електронних контрактів на більшість категорій закупівель, а також діджиталізація механізмів оскарження закупівель⁶⁴. Це сприятиме підвищенню ефективності та прозорості публічних закупівель, що відповідає міжнародним стандартам і національним цілям розвитку.

Стосовно новацій у сфері публічних закупівель очікуються застосування новітніх інформаційних технологій у державних процесах, що дозволяє створити інтелектуальну систему закупівель, засновану на використанні блокчейну, розумних контрактів (smart contracts) та нейромереж. Використання розумних контрактів дозволяє автоматизувати низку процедур, зокрема автоматичне повернення забезпечення виконання контракту (застави) постачальникам, а також зарахування коштів на їхні рахунки на основі виконаних умов договору.

Розумні контракти можуть також ефективно застосовуватися у випадках закупівлі в єдиного постачальника. На основі простих алгоритмів система може автоматично обирати товари, роботи чи послуги та укласти контракти, керуючись попередньо визначеними критеріями. Це сприяє значному скороченню часу на проведення закупівель, мінімізації ризиків людської помилки та підвищенню прозорості процесів⁶⁵. Використання таких інноваційних технологій робить систему закупівель більш ефективною, швидкою та менш вразливою до корупційних ризиків.

Аналіз прозорості процедур державних закупівель та випадків конфлікту інтересів є ключовим елементом забезпечення ефективного та справедливого використання державних ресурсів. Прозорі та відкриті процедури закупівель, а також ефективні механізми виявлення та запобігання конфліктам інтересів сприяють підвищенню довіри громадян до державних інституцій, зниженню корупційних ризиків та забезпеченню економічної стабільності.

Для досягнення цих цілей необхідно впроваджувати сучасні технології, здійснювати громадський контроль, проводити регулярні аудити та залучати

---

⁶⁴ Публічні закупівлі мають стати драйвером відновлення економіки. URL: <https://edz.expertus.com.ua/10012506>

⁶⁵ Борисюк О. В., Дацюк-Томчук М. Б., Петриняк А. Я. Можливості використання нових інформаційних технологій у публічних закупівлях. *Журнал «Наукові інновації та передові технології»*. 2023. № 1. С. 207–215.

незалежних експертів. Ефективна співпраця між державними органами, бізнесом та громадянським суспільством, а також використанням зарубіжного досвіду є ключовою умовою для забезпечення прозорості та підзвітності процедур державних закупівель.

3.3. Оцінка впливу цифровізації (штучного інтелекту, блокчейн-технологій) та можливості застосування злочинними спільнотами для розширення їх впливу на економічні процеси

Головним глобальним трендом останніх років є цифровізація, яка стосується всіх сфер економіки та суспільного життя. Проникнення цифровізації в усі галузі економіки суттєво змінює структуру економічної системи, перетворюючи цифрові інновації та відповідні інфраструктури в нові джерела розвитку економіки⁶⁶.

Цифровізація, включаючи використання штучного інтелекту (ШІ) та блокчейн-технологій, має великий вплив на економічні процеси. Вона створює нові можливості для розвитку бізнесу та покращення ефективності, але водночас відкриває нові шляхи для діяльності злочинних спільнот. У цьому розділі розглянуто, як злочинні угруповання можуть використовувати ці технології для розширення свого впливу на економічні процеси, а також які ризики та виклики з цим пов'язані.

Обрання цифровізації кримінального провадження (далі – ЦКП) одним із ключових векторів трансформації кримінальних процесуальних правовідносин зумовлено численними позитивними очікуваннями від цього процесу. Очікувані результати ЦКП є багатограними та мають велике значення як у забезпеченні гарантій справедливої процедури, зокрема права доступу до правосуддя, підвищення прозорості, швидкості та оперативності, так і у зміцненні публічного інтересу щодо підвищення ефективності діяльності суб'єктів кримінального

---

⁶⁶ Красностанова Н., Якименко Т. Вплив цифровізації на сталий розвиток організації. *Економіка та суспільство*. 2023. № 48. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-57>

провадження.

Цифровізація надає органам досудового розслідування нові можливості для розкриття злочинів, встановлення осіб, які їх вчинили та визначення їх місця знаходження. Крім того, застосування відеоконференцій та інших цифрових технологій сприяє прискоренню провадження, процесуальній економії та оптимізації судових процедур. Таким чином, цифровізація кримінального провадження дозволяє значно підвищити ефективність розслідування і судового розгляду справ, знижуючи при цьому витрати часу та ресурсів, що є важливим елементом сучасної правової системи.

Масштабне впровадження технологій штучного інтелекту (далі – ШІ) викликає окремі суспільні занепокоєння, незважаючи на очевидні перспективи та значні переваги, які він може запропонувати. Серед таких переваг варто відзначити можливості ШІ, що перевершують людські здібності в різних сферах діяльності, високу швидкість отримання та обробки інформації, а також безперервність функціонування ШІ-систем, що забезпечує їхню ефективність.

Однак паралельно з цими перевагами виникають і серйозні ризики, які можуть перетворити ШІ з корисного інструмента на потенційну загрозу для людства. Це стосується зокрема питань етичного використання ШІ, ризику втрати контролю над складними системами, можливості зловживань у сфері автоматизованого прийняття рішень, а також збільшення нерівності та залежності суспільства від технологій. Оскільки ШІ здатен впливати на важливі аспекти життя, необхідно розробляти чіткі регуляторні механізми для мінімізації цих ризиків і забезпечення безпечного та відповідального використання технологій ШІ.

Програмний директор Української Гельсінської спілки з прав людини М. Щербатюк зазначив, що на сьогодні застосування програм штучного інтелекту не гарантує захисту прав людини. Якщо у країнах ЄС захист персональних даних є реалістичним завдяки наявності законодавчої бази та механізмів, що дозволяють, зокрема, отримати фінансову компенсацію за порушення конфіденційності, то в Україні подібні механізми наразі не

функціонують належним чином⁶⁷.

Право на приватність є досить широким поняттям і охоплює не лише захист персональних даних, але й питання публічного стеження, контролю за кореспонденцією та іншими аспектами приватного життя. У контексті війни це право може обмежуватися на користь безпеки, що є виправданим за певних обставин. Водночас важливо забезпечити, щоб такі обмеження мали чітко визначені межі та були спрямовані виключно на захист громадян і суспільного блага, з дотриманням базових прав людини⁶⁸.

Особливе занепокоєння викликає залучення штучного інтелекту до сфери судочинства. Зокрема, у пункті 40 програмного документа «Цифровізація правосуддя в Євросоюзі: інструментарій можливостей», ухваленого Європейською Комісією у грудні 2020 року, висловлені серйозні побоювання щодо застосування ШІ у правосудді. Одним із ключових ризиків є збереження та, можливо, навіть посилення існуючої дискримінації, включаючи стереотипи, упередження чи структурну нерівність, що вже присутні в судовій системі.

Також зазначається ризик спотвореного або непрозорого прийняття рішень, яке може порушувати основні права людини, такі як людська гідність, право на свободу, недискримінацію, приватність та захист персональних даних, а також право на справедливий суд. Це вказує на необхідність обережного підходу до впровадження ШІ у правосуддя та створення належних правових рамок для його використання, щоб уникнути ризиків дискримінації та порушень прав людини⁶⁹.

Отже, можна підсумувати, що застосування цифрових технологій та оперування цифровою інформацією, попри їхні беззаперечні переваги, пов'язане з певним елементом суспільної небезпеки або ризику через низку об'єктивних та суб'єктивних чинників. Сфера кримінального провадження (КП) належить до

---

⁶⁷ Глинська Н. В., Клепка Д. І. Цифровізація кримінального провадження: окремі аспекти концептуалізації (частина 1). *Питання боротьби зі злочинністю* / редкол.: В. С. Батиргарєєва (голов. ред.) та ін. Харків: Право, 2022. Вип. 43. С. 24–44. URL: <http://pbz.nlu.edu.ua/issue/view/15815>

⁶⁸ Використання штучного інтелекту під час війни: чи нові технології можуть порушувати права людини? 04.04.2023. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/vykorystannia-shtuchnoho-intelektu-pid-chas-viyny-chy-novitekhnolohii-mozhut-porushuvaty-prava-liudyny/>

⁶⁹ Digitalisation of justice in the European Union: A toolbox of opportunities» European Commission. COM/2020/710 final. Brussels, 2020. URL: <https://eurlex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A52020DC0710>

тих галузей, де ризики діджиталізації є особливо глибокими через їхню істотність для прав людини. Це вимагає більш виваженого підходу та посиленого контролю за цими процесами.

Якщо під ризиками цифровізації кримінального провадження (ЦКП) розуміти ймовірну можливість виникнення небезпеки, пов'язаної з використанням цифрових технологій чи інформації, що може призвести до небажаних наслідків, таких як шкода охоронюваним законом інтересам, то потенційно ризикованими можуть бути майже всі напрями, виділені нами раніше. Серед них:

- перехід до електронного документообігу в царині кримінального провадження;

- запровадження єдиної інтегрованої електронної системи органів кримінальної юстиції, поєднаної із загальнодержавними електронними реєстрами та базами даних (електронного кримінального провадження – ЕКП);

- переведення процесуальної комунікації учасників кримінального провадження в електронну форму (створення єдиної цифрової платформи для комунікації);

- розширення цифрового сегменту під час проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, а також інших процесуальних дій;

- використання цифрової інформації у процесі доказування;

- розширення практики дистанційного правосуддя;

- використання технологій штучного інтелекту в кримінальному провадженні.

Кожен з цих напрямів вимагає особливої уваги, оскільки пов'язаний з потенційними загрозами для прав людини, що підкреслює необхідність ретельного контролю та правового регулювання процесів цифровізації у сфері кримінальної юстиції⁷⁰ (таблиця 3.3.).

---

⁷⁰ Глинська Н. В., Клепка Д. І. Цифровізація кримінального провадження: окремі аспекти концептуалізації (частина 1). *Питання боротьби зі злочинністю* / редкол.: В. С. Батиргарєєва (голов. ред.) та ін. Харків : Право, 2022. Вип. 43. С. 24–44. URL: <http://pbz.nlu.edu.ua/issue/view/15815>

Основні напрями впливу цифровізації на діяльність злочинних спільнот

Напрямок	Сфера застосування	Характер впливу
Штучний інтелект (ШІ)	Автоматизація злочинної діяльності	Злочинні спільноти можуть використовувати ШІ для автоматизації своїх операцій. Наприклад, алгоритми ШІ можуть допомогти автоматизувати процеси відмивання грошей, аналізуючи великі обсяги даних для виявлення найбільш ефективних шляхів легалізації нелегальних доходів.
	Фішинг та соціальна інженерія	ШІ може бути використаний для створення складних фішингових атак та схем соціальної інженерії. Наприклад, злочинці можуть використовувати ШІ для створення реалістичних підроблених повідомлень або голосових записів, які важко відрізнити від справжніх.
Блокчейн-технології	Анонімні фінансові операції	Блокчейн-технології, особливо в контексті криптовалют, надають можливість здійснювати анонімні фінансові операції. Це значно ускладнює виявлення та відстеження незаконних транзакцій, що використовуються для відмивання грошей та фінансування злочинної діяльності.
	Ринки в даркнеті	Злочинні спільноти можуть використовувати блокчейн для створення та управління ринками в даркнеті, де

		відбувається торгівля наркотиками, зброєю, підробленими документами та іншими нелегальними товарами та послугами.
--	--	---

Джерело: складено авторами.

До основних ризиків та викликів можна віднести використання криптовалют та блокчейн-технологій, що дозволяє створювати складні фінансові схеми для відмивання грошей, які важко відстежити через децентралізовану природу блокчейн-мереж. Також ШІ може допомогти злочинцям створювати складні схеми для маскуванню походження коштів, використовуючи аналіз великих даних для виявлення вразливих точок у фінансовій системі. Злочинні спільноти можуть використовувати ШІ для автоматизації кібернападів, включаючи DDoS-атаки, зламів систем та крадіжку даних. Такі атаки можуть бути значно ефективнішими та складнішими для виявлення. Використання блокчейн-технологій та криптовалют відкриває нові можливості для шахрайства, включаючи крадіжку криптовалютних гаманців, шахрайські ICO (Initial Coin Offerings) та створення підроблених криптовалют. Блокчейн-технології дозволяють здійснювати анонімні перекази, що може бути використано для фінансування тероризму та інших видів незаконної діяльності. Терористичні угруповання можуть використовувати криптовалюту для збору коштів, організовуючи кампанії зі збору пожертв через анонімні платформи.

А з іншого боку, використання технологій можливо для боротьби зі злочинністю. Зокрема, через впровадження сучасних аналітичних інструментів для моніторингу фінансових потоків та виявлення підозрілих транзакцій. Використання ШІ для аналізу великих даних може допомогти виявляти складні схеми відмивання грошей та інші види фінансових злочинів.

Основні ризики цифровізації соціальних сфер пов'язані з можливістю отримання недостовірної або неактуальної інформації через недоліки цифрових технологій, втрату конфіденційності даних та потенційне знищення інформації

внаслідок зломів цифрових систем або несанкціонованого доступу до персональних даних. Цифрові технології все частіше стають об'єктами загроз кібератак, що породжує глобальну проблему забезпечення інформаційної безпеки особистості, суспільства та держави.

Небезпека кібератак набуває дедалі більшої актуальності, оскільки цифровізація охоплює ключові аспекти суспільного та державного управління. Згідно із щорічним опитуванням Allianz Risk у 2021 році ризики, пов'язані з кіберзлочинністю та питаннями цифрової безпеки, ввійшли до трійки найбільших глобальних бізнес-ризиків. Кіберзлочинність наразі завдає збитків світовій економіці на понад 1 трлн дол., що перевищує 1% світового ВВП. Це вимагає посилення заходів щодо захисту цифрових систем і персональних даних, розвитку національних стратегій кібербезпеки та міжнародного співробітництва у сфері інформаційної безпеки⁷¹.

Приклад: На Буковині було викрито осіб, які своєю протиправною діяльністю допомагали окупантам забезпечувати анонімність в інтернеті для атак на українські ресурси. Зокрема, троє мешканців Чернівецької області організували функціонування мережі проксі-серверів, які здавали в оренду громадянам рф. Останні мали змогу приховувати свої IP-адреси й у такий спосіб анонімізувати свою діяльність в інтернеті для подальших протиправних дій у кіберпросторі. Окремим видом злочинної діяльності зловмисників стало налагодження механізму реєстрації, наповнення та продажу громадянам держави-агресора фейкових акаунтів у соцмережі «ВКонтакте». Ці фальшиві сторінки могли використовуватись для функціонування ворожих ботоферм. Оплату за свої послуги кіберзлочинці отримували та переводили в готівку за допомогою заборонених на території України платіжних систем Qiwi та WebMoney⁷².

---

⁷¹ Маркевич К. Не позитивами єдиними. Які небезпеки криються за цифровізацією. URL: <https://razumkov.org.ua/statti/ne-pozytyvamuy-iedynymuyaki-nebezpeky-kryiutsia-za-tsyfrovizatsiieiu>

⁷² Оцінка загроз серйозної та/або організованої злочинності (звіт про результати оцінювання загроз серйозної та/або організованої злочинності - SOCTA Україна). URL: <https://mvs.gov.ua/upload/1/8/5/3/8/2/socta.pdf>

Таким чином, ефективна боротьба з використанням цифрових технологій у злочинних цілях потребує розвитку сучасних аналітичних інструментів, зміцнення правової бази, посилення міжнародної співпраці та підвищення обізнаності населення. Комплексний підхід до протидії цифровій злочинності сприятиме забезпеченню економічної безпеки та стабільності в умовах глобальної цифровізації.

Економічні процеси на місцевому рівні є важливим індикатором ризиків впливу злочинних спільнот. Для мінімізації їх впливу необхідний комплексний підхід, що включає зміцнення правової системи, підтримку місцевого бізнесу, підвищення економічної прозорості, інвестування в освіту та розвиток громадських ініціатив. Застосування сучасних технологій та міждисциплінарний підхід допоможуть забезпечити економічну безпеку та стійкий розвиток регіонів.

ВИСНОВКИ

Аналіз економічних процесів на місцевому рівні може бути важливим інструментом для виявлення ризиків впливу злочинних спільнот. Злочинні угруповання часто прагнуть інтегруватися в економічну діяльність регіону з метою отримання прибутків та зміцнення свого контролю.

Аналіз економічних ризиків – це комплексний процес, що включає різні методи (інструменти), спрямовані на виявлення та оцінку можливих загроз для економіки з боку злочинних спільнот. Ключовими факторами у зниженні таких ризиків є прозорість бізнес-процесів, належне регулювання та ефективність правоохоронної системи, які стимулюють розвиток підприємництва, залучення інвестицій та підтримку економічного зростання.

Шляхами підвищення прозорості можуть бути публічні звіти, фінансові аудити та перевірки незалежними організаціями, а з метою зниження людського фактора та можливості маніпуляцій – цифровізація бізнес-процесів із впровадженням автоматизованих систем для управління бізнесом та обліку.

Основними шляхами вдосконалення регулювання можуть стати спрощення й автоматизація бюрократичних процесів та постійний моніторинг і адаптація законодавства: регуляторна система повинна бути гнучкою та здатною адаптуватися до нових економічних умов.

На зниження рівня злочинності та корупції в економічному середовищі сприяє також і ефективна правоохоронна система – забезпечення незалежності судів, прозорості розслідувань і чіткого дотримання законів, упровадження електронних систем для моніторингу та розслідувань, співпраця з міжнародними організаціями.

Отже, вказані вище фактори формують основи стабільного та передбачуваного економічного середовища. Вони сприяють зниженню економічних ризиків, підвищують довіру до бізнесу та державних інститутів, а також забезпечують сприятливі умови для інвестицій і розвитку економіки.